

Henna Piispanen ja Mari Rinta

”LÄHTÄ ITE DUUNAAMAAN” - VIHKO

Osallisuus ja avustaminen arjessa

”LÄHTÄ ITE DUUNAAMAAN” - VIHKO

Osallisuus ja avustaminen arjessa

Henna Piispanen ja Mari Rinta
Opinnäytetyö
Syksy 2015
Sosiaalian tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Tekijät: Henna Piispanen ja Mari Rinta

Opinnäytetyön nimi: "Lähtä ite duunaamaan" - vihko - Osallisuus ja avustaminen arjessa

Työn ohjaaja: Maarit Virtanen ja Pirjo Ylikauma

Työn valmistumislukukausi- ja vuosi: syksy 2015

Sivumäärä: 41+10

Osallisuuden ydintä on kokeminen ja kokemuksen voi synnyttää jo mahdollisuuksien olemassaolo. Jotta vammaisen nuoren osallisuus arjessa ja itsenäistymisprosessin eteneminen toteutuu, edellyttää se toimintaympäristössä liikkumis- ja toimintakykyä. Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Vaikuttavat tavat (VATA) hankkeen kanssa, jossa yhteistyökumppani on Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri, Tervaväylä. VATA-hankkeessa oli tavoitteena kehittää näyttöön perustuvia paikallisia hyviä käytäntöjä.

Projektimuotoisen opinnäytetyön tulostavoitteena oli tuottaa asiasisältö Tervaväylän koulun nuorille ja henkilökunnalle tarkoitettuun vihkoon. Tervaväylän koulun henkilökunta ilmaisi tarpeen heille räätälöidystä nuorten osallisuutta ja itsenäistymistä lisäävästä vihosta. Sen tarkoituksena oli tukea nuorta itsenäistymisessä ja oman avustamistarpeen luontevammassa ilmaisemisessa. Vihon kehittämistavoitteena oli, että henkilökunta pystyy tiivistetyksi lukemaan nuoren avustamistarpeista ja tukemaan hänen itsenäistymistään yksilöllisellä tavalla. Tervaväylän kolmesta nuoresta koostuva ryhmä on ollut tärkeässä roolissa opasvihon asiasisällön suunnittelussa. Opinnäytetyöprosessin aikana toteutettiin kaksi ideapajaa, joissa nuoret keskustelivat osallisuuden ja itsenäistymisen kannalta tärkeiksi kokemistaan asioista.

Tässä raportissa kerrotaan projektin taustasta, suunnittelusta ja toteutuksesta sekä arvioidaan projektin onnistumista. Raportin viitekehyksessä kuvataan osallisuuden eri teorioita ja ICF-luokitusta. Opinnäytetyön lähteinä käytettiin suomenkielistä ja vieraskielistä kirjallisuutta sekä luotettavia internetlähteitä. Lisäksi Tervaväylän nuorilta ja henkilökunnalta saatiin tärkeitä näkemyksiä, joiden avulla pystyttiin tuottamaan vihon asiasisältö. Projektimme lopputuloksena syntyi sille asetetut laatukriteerit täyttävä vihko. Opasvihon jakelusta vastaa Tervaväylän koulu ja heillä on myös oikeudet jatkokehittää tuotetta mieleiseensä suuntaan.

Asiasanat: ICF-luokitus, osallisuus, avustaminen, itsenäistyminen, tuotekehitys

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in Social Services

Authors: Henna Piispanen ja Mari Rinta

Title of thesis: Participation and assisting in disabled youth's everyday life

Supervisors: Maarit Virtanen ja Pirjo Ylikauma

Term and year when the thesis was submitted: Fall 2015

Number of pages: 41+10

The very essence of participation is experiencing things. It can be achieved just by making possible to experience different things in life. Disabled youth need their surroundings to be accommodating to function in so that their participation can be achieved in everyday life. Our thesis was carried out in cooperation with Vaikuttavat tavat (VATA) project and Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri, Tervaväylä. VATA's purpose was to develop good practices based on research.

The main goal of our project-thesis was to produce the content for a guide booklet meant for Tervaväylä's students' and its staff. Tervaväylä's staff expressed a need for a booklet to further students' participation and independence process. Booklet's purpose was to support youth in their independence process but also in how to express more naturally what kind of help they need. Goal was to create a booklet where from the staff can read what kind of assistance the disabled youth prefers. Three Tervaväylä's students were in a significant role in the planning process. During the thesis process we executed two workshops in which students discussed things they felt are important in the independence process and youth participation.

In this report we recount the background of our project, its planning and executing. We also evaluate how effective our project was. In this report we describe different participation theories and ICF- system. Thesis was built based on Finnish and English language literature as well as trustworthy internet sources. We also received a lot of personal input from our focus group, so we were able to produce a booklet that matches the point of view of the Tervaväylä's students' as closely as possible. The booklet that was created as a final product at the end of this project meets all the beforehand set quality criteria. Tervaväylä will be in charge of the distribution of the booklet and it also has full rights to further develop it in any way they wish.

Keywords: ICF-system, participation, assisting, independence process, product development

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	VAMMAINEN NUORI OSALLISENA ITSENÄISTYMISPROSESSISSA.....	9
2.1	Osallisuuden mallit	9
2.2	Nuoren itsenäistyminen ja kuntoutus.....	11
2.3	Avustaminen arjessa	13
3	VAMMAISEN NUOREN TOIMINTAKYVYN KUVAUS ICF-LUOKITUKSEN AVULLA	15
4	PROJEKTIN SUUNNITTELU.....	21
4.1	Tavoitteet.....	21
4.2	Projektiorganisaatio.....	22
4.3	Vihon laatuksiteerit.....	24
4.3.1	Eettisyys ja luotettavuus.....	25
4.3.2	Käytettävyys.....	26
4.3.3	Osallisuuden mahdollistaminen	28
4.4	Aiheeseen perehtyminen.....	29
5	OPASVIHON SUUNNITTELU JA TOTEUTUS.....	30
5.1	Tuotteen ideointi ja luonnostelu	30
5.1.1	Ideapajat	31
5.2	Tuotteen suunnittelu ja kehittäminen	33
5.3	Tuotteen toteutus ja viimeistely	33
6	PROJEKTIN ARVIOINTI.....	35
6.1	Kehittämisen prosessin arviointi	35
6.2	Projektin tavoitteiden saavuttamisen arviointi.....	36
6.3	Opasvihon laatuksiteerien saavuttamisen arviointi	36
7	POHDINTA	39
	LÄHTEET.....	42
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista tähtää kohti yksilön osallisuutta yhteisössä osana kuntoutuksen kasvuprosessia. Sopimus korostaa, että henkilöillä on itsemääräämisoikeus, vapaus tehdä omat valintansa ja oikeus osallistua päätöksentekoon häntä itseään koskevissa asioissa. Artiklan 26 mukaan kuntoutus nähdään mahdollisimman suurena vammaisen henkilön itsenäisyyden saavuttamisena ja säilyttämisenä, ruumiillisten, henkisten, sosiaalisten ja ammatillisten kykyjen sekä osallisuuden ja osallistumisen mahdollistamisena kaikilla elämän alueilla. (Kempainen 2010, viitattu 17.5.2015; YK:n yleissopimus 2012, viitattu 15.5.2015.)

Opinnäytetyömme on tehty yhteistyössä **Vaikuttavat tavat** (VATA) hankkeen kanssa, jossa oli tavoitteena kehittää näyttöön perustuvia paikallisia hyviä käytäntöjä. Hankkeessa luotiin verkostoja ammattikorkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja työelämän yhteistyökentälle, joiden yhteisenä tavoitteena oli käyttää löydettyjä vaikuttavia menetelmiä heidän palvelutoiminnassaan. Hankkeen pääkoordinaattori oli Arcada ja siinä oli lisäksi mukana viisi muuta ammattikorkeakoulua sekä muita yhteistyökumppaneita, kuten Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Hankkeen toteutumisajankohta oli 2014 - 2015. (Arcada 2015, viitattu 8.10.2015.)

Yhtenä taustaviitteena VATA-hankkeessa toimi *World Health Organization* eli WHO:n kansainvälinen *International Classification of Functioning, Disability and Health* eli **Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus** (ICF). (Metropolia Ammattikorkeakoulu 2013, viitattu 8.10.2014.) Kansainvälisessä ICF-luokituksessa keskeistä on toimintakyvyn ja sen rajoitteiden näkökulmasta kuvata ihmisen terveyden tilaa. (WHO 2004, 7). ICF on yleiskäyttöinen luokitusjärjestelmä, jonka WHO on hyväksynyt 2001. Siinä nousee esille sosiaali-, terveys- ja yhteiskuntapolitiikan kannalta tärkeitä teemoja, kuten arkipäivässä, kotona, koulussa asumispalveluissa tai laitoshoidossa selviytyminen. Se antaa yhteisen, kansainvälisen kielen asiakkaiden toimintakykyä, toimintakyvyn rajoitteita ja terveyttä koskevia tiloja kuvatessa. ICF antaa ikään kuin työkalut käyttäjälle kuvata prosessia ja sen osatekijöitä. (WHO 2004, 1-3, 18.)

VATA-hankkeessa tavoitteena oli löytää **näyttöön perustuvia toimintatapoja** (Anttila, Kärki, Kettunen & Wikström-Grotell 2014, 4). Näyttöön perustuva käytäntö on Macdonaldin (2000, 123) mukaan päätöksentekoa, jossa lähestymistapa on läpinäkyvä ja vastuullinen ja se perustuu näyttöön, jossa erilaisten työmenetelmien ja interventioiden vaikutuksia nähdään yksilöiden,

yhteisöjen ja ryhmien hyvinvoinnissa. (Gilgun 2005, 52–61.) Jotta näyttöön perustuva toiminta saadaan osaksi jokapäiväistä ammatillista käytäntöä, vaaditaan työntekijältä, organisaatiolta, tutkimusyhteisöltä ja valtionhallinnolta panostusta. Käyttöönottamisessa edellytyksiä ovat muun muassa tiedon helppo saatavuus sekä työntekijän kyky ja halu etsiä ja arvioida kriittisesti uskottavaa näyttötietoa. (Borg & Korteniemi 2008, 46.)

Hyvien käytäntöjen luominen on myös avainasiana VATA-hankkeessa. Hyvän käytännön tulee perustua monipuoliseen tietoon sen vaikuttavuudesta sekä olla eettisesti hyväksyttävä. Käytännön kuvaamiseksi tarvitaan laajaa tietoa sen vaikuttavuudesta sekä tuloksista. Hyvän käytännön kuvauksen on oltava riittävän selkeä mutta yksityiskohtainen ja siinä tulee ilmetä palvelun sisältö ja sen toimivuus. (Hänninen 2007, 25-26.)

Opinnäytetyön aiheeksi valikoitui "Lähtä ite duunaamaan" -vihko - Osallisuus ja avustaminen arjessa, sillä Tervaväylän koululta ilmaistiin tarve kehittää aikaisempien rinnalle uusi hyvä käytäntö tukea nuorten itsenäistymistä ja osallisuuden kokemista. Olimme kiinnostuneet projektimuotoisesta opinnäytetyöstä ja vammaisten nuorten osallisuuden edistämisestä. Henkilökunta oli tietoinen vammaisjärjestöjen nuorille suunnatuista vihoista mutta ne eivät ole vastanneet heidän tarpeeseensa. Kehitimme tuotteena "Lähtä ite duunaamaan" – vihon. Lohipadon yksikön oppilaskodin nuorista koostunut työryhmä oli tärkeässä roolissa vihon suunnittelussa. Heidän ajatuksensa tulivat kuulluiksi ideapajoissa. Nuoret keskustelivat asioista, jotka he kokivat osallisuuden ja itsenäistymisen kannalta tärkeiksi sisällyttää vihkoon.

Yhteistyökumppanina opinnäytetyössä oli Valtakunnallinen oppimis- ja ohjauskeskus, Valteri, **Tervaväylä**. Valteri kouluja on Suomessa kuusi. Tervaväylän toimipisteellä on kaksi yksikköä Oulussa, Merikartano ja Lohipato. (Valteri Tervaväylä 2015, viitattu 8.10.2015.) VATA-hanke on keskitetty Lohipadon yksikköön. Tervaväylän koulua ohjaa visio "Asiantuntijuutta kaikille yhteiseen kouluun" ja sen arvoja ovat asiakaslähtöisyys, ammattitaito ja yhteistyö. Toiminta-ajatuksena on "Yhteistyöllä yksilöllisiin ratkaisuihin". (Tervaväylän koulun opetussuunnitelma 2015, 5, viitattu 8.10.2015.)

Tervaväylän koululla on erityisopetuksen lisäksi kuntoutus-, hoito- ja tukipalveluita. Osa oppilaista asuu oppilaskodissa, joka on koulun yhteydessä. Palveluilla tuetaan oppilaiden arkea sekä koulunkäyntiä omassa ympäristössä yleisen, tehostetun ja erityisen tuen alueilla. (Tervaväylän koulun opetussuunnitelma 2015, 5, viitattu 8.10.2015.) Tervaväylän koulun oppilaille on laaja kirjo

erilaisia tuen tarpeita. Lohipadon yksikkö on suunniteltu erityisesti liikuntavammaisille ja lisäksi oppilailla on muun muassa kielellisiä erityisvaikeuksia, autististen piirteitä ja neurologisia sairauksia (Tervaväylän koulun opetussuunnitelma 2015, 4, viitattu 8.10.2015). Oppilaskodin arjessa näkyvät tärkeinä asioina muun muassa mielekäs vapaa-aika ja kodinomaisuus (Kankaanpää 2015, viitattu 19.5.2015).

Yhtenä lähtökohtana opinnäytetyölle käytettiin Tervaväylän koulun jaksolaisohjaaja Tarja Kankaanpään AMK- opinnäytetyötä **Tervaväylän koulun oppilaiden kokemuksia osallisuudestaan oman kuntoutuksensa suunnittelussa**. Kankaanpään tutkimuksessa kävi ilmi, että nuoret kokivat monesti olevansa omien asioidensa käsittelyssä ainoastaan sivustaseuraajia pikemminkin kuin aktiivisia mielipiteen esittäjiä. Nuoret kokivat myös, että vaikka heidän mielipiteistään oltaisiinkin kiinnostuneita, ne useasti kysyttiin vasta viimeisenä, aikuisten jo keskusteltua aiheesta. Myös keskustelutilanteiden rutiinilla läpi vedetty kaavamaisuus ja kiire estivät nuorten vapaan keskustelun ja ajatusten esille tuomisen. Nuorten mielestä heitä koskevat palaverit ovat rakenteeltaan rakennettu palvelemaan asiantuntijoita, ei heitä itseään, ja tästä syystä käsiteltävät asiat ovatkin usein asiantuntijalähtöisiä. (Kankaanpää 2013, 39–40.)

2 VAMMAINEN NUORI OSALLISENA ITSENÄISTYMISSPROSESSISSA

Osallisuus on noussut tärkeäksi teemaksi sosiaalipolitiikassa, jopa niin että Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella on oma osallisuuden edistämisen yksikkö, joka tutkii osallisuutta syrjäytymisen vastakohtana (THL 2015, viitattu 25.10.2015). Sosiaalitieteellisissä tutkimuksissa yksilölliset kokemukset korostuvat ja ovat jopa ohittaneet tilastollisen tiedon tuottamisen (Kivistö 2014, 115). Osallisuuden ydintä onkin kokeminen (Kiilakoski 2007, 13). Osallisuus ei ole pelkkää fyysistä osallistumista toimintaan, vaan osallisuuden on toteuduttava siten, että ihminen tuntee olevansa osa jostakin (Jalava & Seppälä 2010, 254). Osallisuuden kokemuksia voi synnyttää jo pelkkä tunne mukanaolosta ja mahdollisuuksien olemassaolo (Kivistö, 2014, 115). Kiilakosken (2007, 13) mukaan kuitenkin pelkkä yksilön tunne ei vielä ole tae osallisuudesta, vaan siihen tarvitaan myös yhteisö, jossa osallisuus on mahdollista.

2.1 Osallisuuden mallit

Osallisuuden käsitteen avaaminen ei sinällään riitä aidon osallisuuden luomiseen, vaan sen havainnollistamisen avuksi on luotu erilaisia malleja ja kuvioita (Jokimies 2013, 12). Käymme seuraavaksi läpi ne, jotka koemme tärkeimmiksi.

Osallisuuden tunnetuin määrittelijä on amerikkalainen Sherry R. Arnstein. Hän julkaisi vuonna 1969 kahdeksanportaisen asteikon määrittelemään osallistumista ja osallisuutta ja näyttäisikin, että lähes kaikki osallisuuden määritelmät pohjaavat siihen. (Flöjt 2012, 1.) Sainion (1994, 26) mukaan Arnsteinin asteikon tarkoitus oli määrittää kansalaisten ja julkisenvallan välistä suhdetta. Asteikon pienemmillä numeroilla osallistumisen tasot olivat olemattomia, ei-osallistumista. Kansalaisten valta lisääntyy mitä ylemmäs asteikon numeroissa mennään. (Arnstein 1969, 217.) Gretschelin mukaan Arnsteinin asteikon valtakysymys, ”Kuinka paljon kansalaisella on valtaa suhteessa organisaation?”, ei täysin kuitenkaan selitä kansalaisten osallistumista ja osallisuutta, sillä niiden mittaaminen ei ole ihan näin yksioikoista. Arnsteinin määrittelemä osallisuuden korkein aste, itsenäinen toimivalta päätöksenteossa, johtaa Gretschelin mukaan näkemykseen, että aikuisten olisi evättävä itsensä kaikista lasten ja nuorten projekteissa. Aikuisten niistä poisjääminen, koska

tavoitellaan absoluuttista osallisuutta, on harhakäsitys joka pahimmillaan estää nuorten toimintaa. (2002, 83.)

Yksi tunnetuimmista lasten osallisuutta tutkivista malleista on **Roger Hartin** (1992) kehittämä **osallisuuden tikapuut**, joka sekin perustuu Arnsteinin portaikkoon (Jokimies 2013, 12). Hartin tikapuut on tarkoitettu aikuisille, jotta he mahdollistaisivat lasten toimimisen niillä tasoilla, joihin heidän kyvyt riittävät ja kiinnostukset kohdistuvat. Mallin tavoitteena on aito kumppanuus ja dialogi aikuisten ja lasten välillä ja tärkeään asemaan nousee lapsen valinnanvapaus. (Hart 1997, 40–41.) Hartin mallia voidaan kritisoida siitä, että osallisuus vaatii toimintaa, sitä tarkastellaan suhteessa aktiivisuuden määrään, eikä sitä oteta huomioon subjektiivisena kokemuksena. Tärkeä kysymys on, kuinka esimerkiksi alle 3-vuotiaat ja erityistä tukea tarvitsevat lapset saavat äänensä kuuluviin yhteisissä asioissa ja saavuttavat tunteen osallisuudesta? (Eskel & Marttila 2013, 79.)

Jokimiehen mukaan **Harry Shierin osallisuuden polut** mallissa osallisuutta tarkasteltaessa on aikuisen ja lapsen vuorovaikutus koko ajan läsnä. Erona Hartin (2013, 14) malliin, myös lapsen itsenäisyydellä on osansa. Malli koostuu kaikkiaan viidestä osallisuuden tasosta jotka kaikki ovat jaettu kolmeen sitoutuneisuuden asteeseen: avautuminen, mahdollistaminen ja velvoittaminen. Shierin mallissa ei ole Arnsteinin ja Hartin mallien osattomuuden portaita, vaan kaikki tasot kuvaavat osallisuutta. Tasot ovat hierarkkisessa järjestyksessä siten, että ensimmäisellä tasolla osallisuus on rajoittunut pelkästään lapsen kuulemiseen ja viidennellä tasolla päätösvaltaa jaettu aikuisen ja lapsen välillä. (Shier 2001, 110.)

Lapsen kuuleminen on lapsen osallisuuden ensimmäinen askel. Lapsen kanssa vuorovaikutuksessa olevan aikuisen tulee varmistaa, että lapsi saa äänensä kuuluviin ja että hänen asiansa saa aikuisen täyden huomion. Kun lapsen kuuntelemisesta on tullut osa työyhteisön rutiinia, voidaan siirtyä polun seuraavaan kohtaan. Toisella askelmalla **tuetaan lasta ilmaisemaan omia mielipiteitä**. Aikuisen tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, miksi lapset eivät ilmaise mielipiteitään ja miten heitä voisi siinä auttaa ja kannustaa. Shierin mukaan muun muassa luottamuksen puute, ujous, heikko itsetunto ja aikaisempi kokemus ettei heidän mielipiteitään arvosteta saattaa vaikeuttaa lapsen osallistumista. Työyhteisön aikuisilla tulisi olla tarpeeksi resursseja ja tahtoa lasten mielipiteiden ilmaisemisen rohkaisemiseen. YK:n lapsien oikeuksien sopimuksen asettamat edellytykset lapsen osallisuudelle toteutuvat Shierin polun kolmannella askelmalla, **aikuisen velvoitteella ottaa huomioon lapsen mielipiteet**. Tämä ei suinkaan tarkoita että aikuisen tulisi tehdä aina lapsen toiveiden mukaan, vaan hänen tulee ottaa lapsen mielipide

huomioon ja perustella päätökseen johtaneet syyt. Neljännellä askelmalla aikuinen luovuttaa lapselle osan vallastaan, mutta kantaa vastuun tehdyistä päätöksistä, eli **lapsi otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin**. Aikuiset ja lapset miettivät päätettävää asiaa, mikä saa lapset myös sitoutumaan paremmin yhdessä tehtyihin päätöksiin. Viidennen askelman ero edelliseen on **vallan ja vastuun jakautumisessa lasten ja aikuisten välillä**. Lapset saavat osan vallasta, mutta silti aikuiset auttavat heitä kantamaan vastuun päätöksistä. Lasten ei tulisi joutua päättämään asioista jotka ovat liian vaikeita ymmärrettäväksi heidän kehitystasolleen, eikä myöskään sellaisia päätöksiä joista he eivät halua kantaa vastuuta. (Shier 2001, 111-112; Leinonen 2010, 18-19; Kankaanpää 2013, 14.)

Thomasin (2002, 174–176) **osallisuuden ulottuvuudet- mallissa** osallisuus ei ole yksiulotteista, jota on joko paljon, vähän tai ei ollenkaan, vaan hän näkee sen tätä paljon monipuolisempana ilmiönä. Thomas onkin kritisoinut malleja jotka perustuvat osallisuuden liialliseen yksinkertaistamiseen. Thomasin mielestä lasten osallisuutta ei voida määrittää ainoastaan sen perusteella kuinka paljon lapsi kommunikoi päätöksentekoprosessissa ja kuinka vastaanottavaisia aikuiset ovat lapsen asialle. Osallisuutta arvioitaessa on otettava huomioon, myös kuinka ymmärtää esillä olevan asian, sen olemassa olevat vaihtoehdot ja jo tehtyjen päätösten syyt. Thomas jakaa osallisuuden kuuteen osaan. **Lapsen mahdollisuus valita**, missä myös kieltäytyminen on osallisuutta, **mahdollisuus saada tietoa** häntä koskevasta prosessista ja omista oikeuksista ja **mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessiin** ovat kolme ensimmäistä. Neljäs ja viides ovat **mahdollisuus ilmaista itseään** ja jos lapsi kokee sen vaikeaksi, **mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen**. **Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin** on viimeinen Thomasin osallisuuden ulottuvuus. (Thomas 2002, 174–176; Hotari, Oranen & Pösö 2009, 121; Kankaanpää 2013, 16.)

2.2 Nuoren itsenäistyminen ja kuntoutus

Nuoren itsenäistyminen on prosessi, jossa yksilöllisyys nousee esille. Sen kulku riippuu monista tekijöistä, kuten perhetaustasta, perheen rakenteesta, sukupuolesta, murrosiän alkamisesta ja harrastuksista. Irtaantumiseen ja itsenäistymiseen liittyy myös ymmärrys, mistä hän irtautuu ja nimenomaan kenestä. (Sinkkonen 2010, 63.)

Itsenäistyminen on nuoruuden yksi olennaisimmista tehtävistä ja merkittävä osa aikuistumisesta. Se edellyttää irtautumista lapsuudenkodista, mikä taas edellyttää paikkaa mihin muuttaa ja riittävää toimeentuloa. Myös vanhempien ja perheen suhtautuminen on hyvin oleellista nuoren itsenäistymisprosessissa. On tutkittu, että vaikeavammaisten nuorten vanhemmat odottavat ikävaiheiden, esimerkiksi murrosiän ja varhaisaikuisuuden, etenevän samoin kuin nuorilla, joilla toimintarajoitetta ei ole. Tämä aiheuttaa nuorelle paineita mielekkään aikuistumisen mallin löytämisessä rasittaen koko perhettä vaatimusten täyttymisessä. (Lampinen 2007, 116, 148–149; Raitanen 2001, 97.) Itsenäistyminen alkaa kuitenkin jo kotona asuttaessa. Nuori haluaa muun muassa hoitaa omat pankki- ja virastoasiat ja käydä ostoksilla. (Rosbacka 2009,19).

Syntymästään saakka tai lapsena vammautunut elää pidemmän lapsuuden ja nuoruuden kuin muut. Hän monesti pääsee kokeilemaan uusia asioita myöhemmin kuin ikätoverinsa. Useasti tähän on syynä vamman laatu tai tarvittavan apuvälineen puuttuminen. (Ahponen 2008, 19.) Myös tottuminen jatkuvaan apuun perheenjäseniltä voi olla merkittävä este itsenäistymiselle (Malm, Matero, Repo & Talvela 2004, 397). Oikea-aikainen ja oikeanlainen kuntoutus tukee sekä fyysistä, psyykkistä että sosiaalista itsenäistymistä. Lähtökohtana on tukea nuoren omia valintoja, koska itsenäistyminen lähtee ennen kaikkea nuoresta itsestä. (Lampinen 2006, 68.) Motivaation kasvun kannalta nuoren tulisi ottaa itse vastuuta omista tulevaisuuden suunnitelmistaan ja päivittäisestä selviytymisestään, jolloin nuori etsii samalla omia rajojaan. (Autti-Rämö 2004, 175.) Motivaation ylläpitämisen kannalta tavoitteet on pilkottava pieniksi palasiksi. Tällöin jo pienenkin tavoitteen saavuttaminen tuo onnistumisen kokemuksen. (Arslankoski, Lehtonen, Kari & Niskanen 2013, 185).

Kuntoutus on tavoitteellista toimintaa, jonka tarkoitus on luoda edellytykset lapsen kasvulle kohti aktiivista ja itsenäistä aikuisuutta sekä lisätä osallistumisen mahdollisuuksia (Koivikko & Sipari 2006, 50). Kuntoutus on sidoksissa ICF-luokitukseen (Koivikko & Sipari 2006, 116). Myös Kela suosittelee ICF-luokituksen käyttämistä kuntoutusta suunnitellessa. Luokitus mahdollistaa muutostarpeiden kuvaamisen yksilön ympäristössä tai toimintatavoissa, jotta tavoitteet arjessa ja toimintakyvyn ylläpidossa voisivat toteutua. (Toikkanen 2015. Viitattu 30.8.2015.) Paltamaan (2015) mukaan ICF-luokitus parantaa asiakaslähtöisyyden ja moniammatillisuuden toteutumista. Keskeinen ajatus lasten kuntoutuksessa onkin moniammatillinen yhteistyö (Koivikko & Sipari 2006, 114).

Kuntoutus on osa nuoren arkitoimintoja. Siinä ajatuksena on tuoda nuoren arkeen toimintatavat, jotka edistävät hänen kasvua ja kehitystään. (Matero 2006 yms 91.) Nuoren on kyettävä tekemään itsenäisiä valintoja ja tiedostamaan omat suhteensa toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Näiden taitojen oppimisen jakso kestää koko elämänkaaren, mutta oppiminen on nuoruuden aikana kiihkeimmillään. (Dunderfelt 1991, 80.) Koivikon ja Siparin (2006, 114) mukaan arjen sujuvuus on merkittävässä roolissa. Tällöin päivittäisten toimintojen suoriutuminen ja siinä tarvittavat taidot ovat tavoitteellisia.

Kuntoutuksen kokonaisuuden kuvaamiseksi tehdään lapselle/nuorelle kuntoutussuunnitelma. Lapsen/nuoren kuntoutussuunnitelmaan kirjataan tavoitteet ja toimenpiteet muun muassa kasvatuksellisen ja sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmista. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 21; Koivikko & Korpela 2004, 648.) **Kasvatuksellinen kuntoutus** on vammaisia tai vajaakuntoisia lapsia, nuoria tai aikuisia koskeva kuntoutuksen tukemisen muoto erilaisine palveluineen ja tukimuotoineen. Palveluilla pyritään turvaamaan yksilön voimavarat niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisen kehityksen näkökulmista. (Matero 2006, 90; Järvikoski 2013, 48.) Kasvatukselliset elementit osana kuntoutusta hänen opetellessaan uusia taitoja ja valmiuksia. (Järvikoski 2013, 48.) **Sosiaalinen kuntoutus** on prosessi, jonka pyrkimys on parantaa yksilön kykyä suoriutua normaaleista jokapäiväisistä toiminnoista ja ihmissuhteista hänen omassa toimintaympäristössään. Huolehtimalla yksilön vakavaraisuudesta ja osallisuudesta häntä koskevissa asioissa, voidaan helpottaa hänen asumista, liikkumista ja osallistumista. (Järvikoski 2013, 47.)

2.3 Avustaminen arjessa

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (3.4.1987/380, viitattu 3.5.2015) takaa vammaiselle henkilölle avustamisen kaikissa tavanomaisissa toiminnoissa. Lain tarkoitus on poistaa vammaisen henkilön esteet toimia yhteiskunnassa yhdenvertaisena jäsenenä ja edistää hänen itsenäistä toimintakykyään ja yhdenvertaisuuttaan. Lain pykälässä 8 c määrittellään vielä erikseen henkilökohtainen apu. Tämä koskee kaikkia niitä toimia, jotka vammaisen henkilö tekisi itse, mutta ei niihin kykene vammansa vuoksi.

Myöntämiskriteerinä henkilökohtaiselle avulle on vaikeavammaisuuden lisäksi kyky oman tahdon ilmaisemiseen. Vammaisen henkilön tulisi pystyä ilmaisemaan millaista apua haluaa, niin sisällöltään kuin myös toteutustavaltaan. (Lehtinen & Stycz 2014, 10.) Avuntarpeen ilmaiseminen voi olla haasteellista. Monet vammaiset henkilöt käyttävät erilaisia kommunikointimuotoja ja näin

helposti avustaja saattaa tehdä omia tulkintoja avustettavan tarpeista. Henkilöiden, joiden avuntarve perustuu pääasiassa valvontaan ja hoivaan, apu tulee järjestää muulla tavoin kuin henkilökohtaisella avulla. Lain vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista ulkopuolelle on jätetty ne vaikeasti vammaiset henkilöt jotka eivät edes avustettuna pysty ilmaisemaan omaa tahtoaan heitä koskevissa avustamiseen liittyvissä päätöksissä. (Lehtinen & Stycz 2014, 10). Henkilökohtaisen avun tarve tulee kuitenkin arvioida jokaisen vammaisen henkilön kohdalta yksilöllisesti (THL 2014b, viitattu 2.5.2015).

Vammaisen nuoren ja avustajan luomassa suhteessa avustaja toimii ylimääräisenä toimijana. Nuoren avustaja voi olla henkilökohtainen tai nuoren asuessa asumisyksikössä, voi yksikössä olla töissä useampi avustaja, jotka auttavat nuoria vuorollaan heidän sitä pyytäessä. Avustajan saamiseen vaikuttavat asuinkunnan politiikka, asumismuoto sekä avuntarve. Useimmat vaikeasti vammaiset nuoret tarvitsevat tukea arjessaan lähes ympärivuorokautisesti. Fyysiset toiminnot, kuten WC:ssä käynti ja siirtymis- ja peseytymistilanteet eivät onnistuisi ilman apua. Avustaja voi myös käydä muun muassa nuoren kanssa kaupassa, auttaa ruuanlaitossa ja tavaroiden ottamisessa esille ja niiden poislaitossa. Nuoren ja avustajan suhdetta voidaan kuvata kahden osapuolen tilana, jota määrittää kahden henkilön asiantuntijuuden ja itsemääräämisoikeuden jännite. Ahponen mukaan useasti huomiotta kuitenkin jää vaikeavammaisen nuoren ja avustajan suhdetta kuvatessa heidän välinen ystävyys. Myös avustajilta saatu sosiaalinen tuki jää liian vähäiselle huomiolle. Avustaja kun voi monesti olla vammaisen nuoren ainoa keskustelukumppani ja yhteys ulkomaailmaan. (Ahponen 2008, 71, 154–155.)

Vammaisen henkilön ja avustajan suhdetta on kuvattu monella tavalla, osa näkemyksistä kuvaa sitä työntekijän ja työnantajan suhteena ja osa enemmänkin toveri-ystävyyssuhteena. Ahponen mukaan nuorelle avustettavalla ongelmalliseksi voi muodostua muodolliset avustaja- avustettava suhteet. Nuorelle vammaiselle mahdollisesti kognitiivisesti ja psyykkisesti vahvemmassa asemassa olevan avustajan työnantajana toimiminen voi tuntua melkein ylivoimaiselta, jos heidän suhteestaan puuttuu molemminpuolinen toveruus. (Ahponen 2008, 154–155.)

3 VAMMAISEN NUOREN TOIMINTAKYVYN KUVAUS ICF-LUOKITUKSEN AVULLA

Toimintakyvyn käsitteelle on useita näkökulmia. Toimintakyvyn termi kytkeytyy ihmisen hyvinvointiin. Se voidaan määrittää muun muassa voimavaralähtöisesti, jolla tarkoitetaan jäljellä olevaa toimintakykyä. (THL 2014a, viitattu 14.5.2015.) Yksinkertaistettuna toimintakyky voidaan ajatella tarkoittavan yksilön kykyä selviytyä psyykkisten, fyysisten ja sosiaalisten tarpeiden tyydyttämisestä. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2009, 21). Toimintakykyyn sekä yksilön terveyteen vaikuttavat, millaiset mahdollisuudet yksilöllä on tyydyttää nämä perustarpeet. Selviytymisen näkökulmasta taas toimintakyky on ihmisen kyky selviytyä vaatimuksista, joita erilaiset toimintaympäristöt hänelle asettavat. Näitä ympäristöjä voivat olla esimerkiksi koulu, koti tai työpaikka. (Malm 2006, 57.)

Toimintakyky voidaan nähdä myös osallistumisen ja vaikuttamisen näkökulmasta. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna yksilö nähdään aktiivisena toimijana omassa elämässään hänen silloiset voimavaransa huomioon ottaen. Tätä määritelmää voidaan pitää synonyyminä voimaantumisen. Voimaantuminen ilmenee kuntoutujassa esimerkiksi itsenäistymisen kokemuksellisenä tuntemisena sekä tietoina ja taitoina, joita silloisessa elämäntilanteessa tarvitaan. (Malm 2006, 57–58.)

Kansainvälisessä ICF-luokituksessa toimintakyky määritellään vuorovaikutuksen tuloksena. Vuorovaikutuksessa ovat keskenään lääketieteellinen terveydentila sekä ympäristö- ja yksilötekijät. (WHO 2004, 18, 20.) Yksilön toimintaympäristön piirteet voivat vaikuttaa hänen toimintakykyyn joko edistävästi tai estävästi. Vammaisen henkilön asemaa voidaankin parantaa jo pelkästään muuttamalla hänen ympäristöään edullisempaan suuntaan. (Miettinen 2010, 62.) ICF-luokituksessa toimintakyvyn integroituihin tarkastelutapoihin pyritään vastaamaan biopsykososiaalisesti, jotta tarkastelutapa antaisi mahdollisimman kattavan kuvan terveyden eri puolista. (WHO 2004, 18, 20.)

ICF- luokituksen osa- alueet ovat määriteltä terveyden viitekehysessä. Luokitusten mukaan toimintakyky on käsite, joka sisältää kehon toiminnot ja rakenteet, myös suoriutumisen ja osallistumisen jokapäiväisissä toiminnoissa ja arjen askareissa. Osallistuminen on osallistumista

elämän eri tilanteisiin. Suoritus on tehtävä tai toimi, jonka yksilö toteuttaa. Ympäristöllä on suuri merkitys toimintakykyyn, koska sillä kuvataan fyysistä, sosiaalista ja asenneympäristöä, jossa yksilö elää. (WHO 2004, 10 – 11.)

ICF-luokituksessa on tehty ydinlistat toimintakykyä ja toimintarajoitteita tuovista tekijöistä erilaisissa sairauksissa ja vammoissa. Muun muassa liikuntavammasta, lasten ja nuorten CP-vammasta sekä vammaisuudesta löytyvät core sets- ydinlistat. (ICF Research Branch 2012, viitattu 11.5.2015). Lisäksi WHO on vuonna 2007 julkaissut ICF- luokituksesta kehitetyn ICF-CY eli *International Classification of Functioning, Disability and Health Children and Youth Version* (WHO 2007). ICF-CY:n kaksiportainen luokitus käyttää kuvauksia, jotka ovat lapsille ja nuorille ominaisia (Sipari 2008, 28).

ICF-luokituksessa on kaksi osaa, jotka ovat *Toimintakyky ja toimintarajoitteet ja Kontekstuaaliset tekijät*. Toimintakyky ja toimintarajoitteet jaetaan kolmeen osa-alueeseen: Ruumiin/kehon toiminnot, Ruumiin/kehon rakenteet sekä Suoritukset ja osallistuminen. (WHO 2004, 7-14.) **Ruumiin/kehon toiminnoilla** tarkoitetaan elinjärjestelmien fysiologisia toimintoja, kuten hengittämistä. **Ruumiin rakenne** käsittää ruumiin anatomiset osat, kuten raajat ja elimet. Vajavuuksista puhuttaessa tarkoitetaan kehontoimintojen tai rakenteiden poikkeamia tai puutoksia. (WHO 2004, 14.) Kontekstuaalisten tekijöiden osa-alueet ovat Ympäristötekijät sekä Yksilötekijät. Jokainen osa-alue on jaettu pääluokkiin yksilötekijöitä lukuun ottamatta (Liite 2). Kukin osa-alue voidaan määrittää niin myönteisellä kuin toimintarajoitteen tuomalla tavalla. Esimerkiksi suoritus ja osallistuminen voidaan kuvata myös käänteisesti suoriutumisrajoitteen ja osallistumisrajoitteen näkökulmasta. (WHO 2004, 7-14.)

Suoritukset ja osallistuminen kattaa kaikki elämänalueet nuoren oppimisesta henkilöiden väliseen vuorovaikutukseen ja työelämään. Osa-alueita arvioidaan suoritusosan ja suorituskyvyn avulla. Suoritusosa on käsite kuvaamaan mittaamista/arviointia, jota käytetään avuksi nykyisen suoritusosan määrittelemiseksi. Suoritusosa antaa käsityksen henkilön tämänhetkisestä osallistumisesta elämän erilaisiin tilanteisiin. Suorituskyky käsitteenä eroaa suoritusosasta niin, että se mittaa/arvioi korkeinta todennäköisintä toimintakyvyn tasoa, jonka nuori voi saavuttaa. Luokituksessa suoritusrajoitteella tarkoitetaan vaikeuksia, joita nuorella on toteuttaessaan jotakin toimintaa. Osallistumisrajoite taas käsittää ongelman, joka nuorella on hänen osallisuudessaan erilaisiin elämän tilanteisiin. (ks. WHO 2004, 14–15, 209–210.)

Kontekstuaalisiin tekijöihin sisältyy yksilön koko elämä sekä sen taustatekijät. Sekä ympäristöettä yksilötekijät vaikuttavat hyvin paljon nuoren terveyteen, niin toiminnalliseen kuin lääketieteelliseen tilaan. Nuoren ympäristötekijät kattavat fyysisen ja sosiaalisen ympäristön, jossa arvot, asenteet, normit ja lait kulkevat mukana yksilön elämässä. Tekijät voivat vaikuttaa joko myönteisesti tai kielteisesti nuoren kykyyn vaikuttaa ja toimia täyspainoisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ruumiin/kehon rakenteisiin ja toimintoihin. Ympäristö voi esimerkiksi rajoittaa nuoren suoritustasoa, kun hänellä on jokin ruumiintoinnin vajavuus. Muun muassa apuvälineitä, kuten pyörätuolia, käyttävälle nuorelle toimintaympäristö voi rajoittaa suoriutumista, mikäli apuvälinettä ei ole huomioitu ympäristön rakenteissa. Edistävät tekijät parantavat nuoren suorituskykyä huolimatta ruumiin/kehon vajavuudesta ja näin ollen estävät osallistumisrajoitteen syntymisen. (ks. WHO 2004, 16–17, 209–210.) **Yksilötekijät** muodostuvat muun muassa sukupuolesta, iästä, elämäntavoista, tottumuksista, koulutuksesta, ammatista, menneistä ja nykyisistä elämäkokemuksista ja kasvatuksesta. Kaikki nämä yksilölliset tekijät voivat vaikuttaa toimintarajoitteisiin kaikilla tasoilla. (WHO 2004, 17.)

ICF-luokituksessa toiminnallinen osallisuus tulkitaan osallistumisena elämän eri alueille, kuten koulutukseen, työhön ja yhteisölliseen ja yhteiskunnallisiin toimintoihin (Järvikoski 2013, 23). Osallisuus on abstraktimpi käsite kuin osallistuminen. Toiminnallinen osallisuus viittaa Kivistön tulkinnan mukaan enemmänkin konkreettiseen, ruumiilliseen tekemiseen. (Kivistö, 2014, 79.) Jotta vammaisen ihmisen osallisuus yhteiskunnassa toteutuisi täysipainoisesti, edellyttää toimintaympäristömme liikkumis- ja toimintakykyä. Esimerkiksi luiskien, hissien ja esteettömien WC:n tulee olla niiden tarkoitukseen suunniteltu ja lisäksi täyttää kansainväliset standardit. (Järvinen 2012, 20.) Tässä opinnäytetyössä käyttäessämme sanaa vammaisen nuori, viitataan vaikeavammaiseen henkilöön.

Kun arkipäiväiset asiat, kuten peseytyminen, WC:ssä käyminen, pukeutuminen ja syöminen, ovat muille ihmisille "normaaleja" asioita, tarvitsee vaikeavammaisen nuori apua toisilta ihmisiltä niistä suoriutumisessa koko elämänsä ajan. (Ahponen 2008, 153; Autti-Rämö 2004, 166). Vammaisystävällinen ympäristö tukee kuitenkin nuoren itsenäistä selviytymistä ja avun tarve pienenee. (Autti-Rämö 2004, 166.) Tuen tarpeet ovat yksilölliset, esimerkiksi kommunikoinnin tuoma toimintarajoite asettaa arjessa selviytymiselle erilaisia haasteita verrattuna liikkumisessa ilmenevään vammaan. (Järvinen 2012, 43.)

Kommunikoinnin puuttuminen voi estää nuorta luomasta polkua elämäkululle. Suurimpia ongelmia kohtaavat nuoret, joilla vammaisuutta esiintyy useilla toiminnan alueilla. Vaikka nuori omaisi kykyä ja tietoa, jota aikuistuminen vaatii, voivat ne jäädä huomiotta, jos ympäristö ei ominaisuuksillaan tue sitä. (Ahponen 2008, 197.) Vuorovaikutuksessa edellytyksenä on löytää vaihtoehtoinen kommunikoinnin muoto, mikäli omaan puheen tuottamisessa on ongelmia. Vaihtoehtoisia kommunikaatiomuotoja voivat olla esimerkiksi viittomat, kuvasymbolit, tietotekniikan apuvälineet yksinkertaisista monimutkaisiin laitteisiin (Autti-Rämö 2004, 166–170).

Kavereilta saatu tuki on nuoruudessa merkittävää eikä edes vanhempien tuki riitä korvaa kavereiden merkitystä. (Sinkkonen 2010, 57.) Sosiaalisella tuella tarkoitetaan toimintoja, joihin liittyy perheen, sukulaisten, ystävien ja naapureiden tuki ja avustus. Jo tuen saatavuuden varmuus voi olla merkittävää ja se voikin vaikuttaa ihmisen ominaisiin selviytymistapoihin. Sosiaalinen tuki voi olla luonteeltaan henkistä, tiedollista, arviointi- tai konkreettista tukea. (Metteri & Haukka-Wacklin 2004, 55–56.) Walden (2006, 62–63) viittaa Murgatroydin (1985, 150–151) lähiympäristön merkityksestä luoda yksilölle perusta tuntee, toimia ja olla vuorovaikutteisessa ilmapiirissä muiden kanssa sekä mahdollisuutta kuulua yhteisön jäseneksi. Lähipiiri tuo pysyvyyttä ja luottamuksellisuutta suhteisiin ja lisäksi se antaa mahdollisuudet saada neuvoa tai ohjeita. Myös Ellosen (2008, 39–40) tutkimustulosten mukaan sosiaalinen pääoma syntyy paikallisissa yhteisöissä, kuten perheessä tai koulussa. Sosiaalinen pääoma on yksi yhteisön ominaisuus, jonka vaikutus yhteisössä oleviin nuoriin oli positiivinen.

Yhteiskunnan oma näkemys vammaisuudesta vaikuttaa ratkaisuihin, otetaanko vammaisten erityiset tarpeet huomioon ja annetaanko muilla ihmisille vapaus paeta vastuuta yhteiskunnan rakentumisesta niin, että vammautamme normaaliudesta poikkeavat henkilöt. Asennepuolella vammaisuus tulisi nähdä yhteisenä asiana, jolloin vammaisen oma, asenne ”minä menen sinne minne haluan ja teen mitä tahdon” edistäisi oman elämän aktiivisena subjektina olemista ja uskallusta vaatia omaan elämäntilanteeseen myönteisesti vaikuttavia asioita. Järvinen (2012) kertoo esimerkiksi, että eräs vaikeavammaisen henkilö koki palvelutalon avustajien kohtelevan häntä ilman, että tunteita tai mielipiteitä olisi otettu huomioon riittävästi. Vammaiset tulisi nähdä asiantuntijoina omassa elämässään, jolloin heillä olisi enemmän edellytyksiä hallita omaa elämäänsä. (Järvinen 2012, 20–21.) Myös yksi Ahponen (2008) haastattelusta nuorista koki, että itsenäisille päätöksille yhtenä edellytystekijänä olivat kuljetus-, terveys- ja sosiaalipalvelut. Ne eivät voineet estää toimintakyvyn heikkenemistä, mutta olivat apuna elämäntilanteen etenemisessä. (Ahponen 2008, 193.)

F- sanat

F-sanat ovat perustana Tervaväylän koulussa vuonna 2013 käyttöön otetussa osallisuussuunnitelmassa. Se koostuu oppilaan ja eri ammattiryhmien edustajien kanssa kahdestaan käydyistä keskusteluista, jotka rakentavat kokonaisuuden. Aiheet keskusteluun tulevat F-sanoista. (Kankaanpää 2014, 93.) Rosenbaumin ja Gorterin (2011) mukaan F-sanat ilmaisevat käsitteitä, jotka ovat merkittäviä vammaisten lasten ja heidän perheensä kanssa työskennellessä. F-sanat ovat ikään kuin "upotettu" ICF-luokituksen viitekehykseen, jotta lapset, vanhemmat, perheet ja ammattilaiset voivat hyödyntää sitä ajattelu- ja toimintamallina. (Kankaanpää 2014, 94; Kay 2013, viitattu 12.5.2015; Rosenbaum & Gorter 2011, 457–459, viitattu 12.5.2015.)

Ensimmäinen F-sana, **Function eli toiminta** viittaa ihmisten tekemiseen. ICF-viitekehys liittää toiminnan sekä suoriin että osallistumiseen. Voimavaroja on käytetty perinteisen ajattelumallin mukaan vikojen "hoitoon", joita ruumiissa ja rakenteessa on. Näin ajatellaan parannusten ruumiin rakenteessa ja toiminnassa johtavan toiminnalliseen hyötyyn ja tekevän lapsesta niin sanotusti paremman. Asia ei kuitenkaan ole näin, sillä jokainen toiminta sisältää useita tekijöitä. (Rosenbaum & Gorter 2011, 459, viitattu 7.5.2015.) Seuraava F-sana on **Family eli perhe**. Myös Rosenbaum ja Gorter pitivät perhettä lapsille merkittävänä ympäristönä. ICF-luokituksen termejä käyttäen vanhemmat ovat tärkeä kontekstuaalinen tekijä lapsilleen. (Rosenbaum & Gorter 2011, 460, viitattu 7.5.2015.)

Kolmas sana eli **Fitness** tarkoittaa suomeksi **kuntoa**. Se liitetään ICF-viitekehyksessä kehon rakenteeseen ja toimintaan. Tutkimusten mukaan vammaisilla ja pitkäaikaissairailta on huonompi kunto kuin muilla lapsilla. Meidän tulisi pitää vammaiset lapset ja nuoret fyysisesti aktiivisena ja keskittyä terveyden edistämiseen. Lapset kaipaavat myös mahdollisuuksia virkistäytyä huolimatta siitä onko se terapiaa vai ei. (Rosenbaum & Gorter 2011, 460, viitattu 7.5.2015.)

Neljäs sana on **Fun eli ilo**, joka sisältyy ICF-luokituksessa yksilöllisiin tekijöihin ja osallisuuteen. Koska vammaisilla ihmisillä on ikätovereihinsa verrattuna huonommat mahdollisuudet osallistumiseen, olisi tärkeä selvittää, mitä vammaiset lapset ja nuoret haluaisivat tehdä. Asioita saattaa joutua soveltamaan, jotta lapset ja nuoret voivat tehdä asioita, joihin heillä on kiinnostusta ja halua. Osallistavat aktiviteetit lisäävät muun muassa lapsen itsevarmuutta, pätevyyttä sekä tunnetta saavutettavuuteen ja pystyvyyteen. Aktiviteetissa merkityksellisempää on itse tekeminen eikä suorituksen taso. (Kay 2013, viitattu 7.5.2015; Rosenbaum & Gorter 2011, 460–461, viitattu 7.5.2015.)

Viidentenä F-sanana on **Friends eli ystävät**. ICF-viitekehyksessä sana liittyy yksilötekijöihin ja osallistumiseen. Ystävyysuhteissa laatu merkitsee enemmän kuin niiden määrä. On tärkeää rohkaista ja parantaa lasten mahdollisuuksia kehittää heidän kykyään luoda merkittäviä suhteita ikätovereidensa kanssa. Vanhemmat voivat tarvita ammattilaisten neuvoa kuinka tukea nuoren ystävyysuhteiden luomista. (Rosenbaum & Gorter 2011, 461, viitattu 7.5.2015.)

Kuudennessa ja viimeisessä F-sanassa **Future eli tulevaisuus** tiivistää kaikki f-sanat ajatukseen, että lapsen kehityksessä on aina kyse tulevaisuudesta. Tulevaisuuteen tulee olla myönteinen näkemys, kun lapsen ja perheen tarpeisiin vastataan heidän tarvitsemallaan tavalla. Sekä lapsilta että vanhemmilta tulee kysyä, mitä haaveita ja odotuksia heillä on tulevaisuudelta eikä tehdä heidän puolestaan päätöksiä. Kaikki viisi muuta f-sanaa eli toiminta, perhe, kunto, ilo ja ystävät muistuttavat siitä, mihin tulee keskittyä lapsen kehityksen tukemisessa. (Rosenbaum & Gorter 2011, 462, viitattu 7.5.2015.)

4 PROJEKTIN SUUNNITTELU

Projekti on ominaisuuksiltaan kertaluonteinen, ja sillä on aina oltava alku ja loppu. Projektissa päämääränä on saavuttaa ennalta määritetyt tavoitteet. Jotta kaikki projektiryhmässä mukana olevat sitoutuisivat määriteltyihin tavoitteisiin, on kokonaistavoite pilkottava välitavoitteiksi. (Kettunen 2009, 16; Lööv 2002, 48-49; Silfverberg 2007, 21.) Tuotteistamisella voidaan auttaa sosiaalialan toiminnalle asetettujen laatuvaatimusten noudattamista. Tuotteistamisessa moniammatillisen yhteistyön tuloksena voidaan hyödyntää ja olla tietoisia tuotteistamiseen liittyvissä asioissa ja siihen vaadittavista erityispiirteistä. Tuotteistamisen perusta lähtee aina asiakkaasta. (Jämsä & Manninen 2000, 9-10, 16.) Tässä osiossa esitellään tuotteistamisen lähtökohtia; tavoitteet, vihon laatuksiteerit ja projektiorganisaatio.

4.1 Tavoitteet

Tulostavoite oli tuottaa vihko osallisuuden edistämiseksi ja itsenäistymisen tukemiseksi Tervaväylän koulun nuorille ja henkilökunnalle. Nuoren on tarkoitus täyttää vihko itse tai avustettuna valmiiden kysymysten ja teemojen pohjalta. Sosiaali- ja terveysalalla niin aineellisen kuin aineettoman tuoteidean tuotteeksi tekemisessä tarkoituksena on edistää asiakkaan terveyttä, hyvinvointia ja elämänhallintaa (Jämsä & Manninen 2000, 24).

Välitön tavoite oli tukea henkilökuntaa hyväkäytännön kehittämisessä vihon avulla. Hyväksi käytännöksi kutsutaan sosiaali- ja terveysalalla vallitsevaa työmenetelmää, joka on koettu toimintaympäristössä toimivaksi ja arvioitu asiakkaalle sopivaksi. Se on luonteeltaan käsite, joka mahdollistaa ja synnyttää uutta. Hyvät käytännöt voivatkin olla uusia tai jo vakiintuneita toimintatapoja, joilla saavutetaan hyviä tuloksia. (Hänninen 2007, 25.)

Kehittämistavoitteena oli tukea nuorta itsenäistymisessä ja oman avun ilmaisemisessa. Lehtisen & Styczin mukaan (2014, 10) vammaisen henkilön tulisi pystyä ilmaisemaan millaista apua haluaa, niin sisällöltään kuin myös toteutustavaltaan. Vihon käytön myötä henkilökunta pystyy tiivistetysti lukemaan nuoren avustamistarpeista ja tukemaan hänen itsenäistymistään yksilöllisellä tavalla. Vihko myös edesauttaa ja nopeuttaa uusien työntekijöiden ja vaihtuvien sijaisten tutustumista

nuoreen. Tavoitteena on, että nuorten päätettyä opinnot Tervaväylällä, he ilmaisevat omaa tahtoaan tulevaisuudessa luontevammin.

Yleinen **oppimistavoitteemme** on ymmärtää pintapuolisesti ICF-luokitus, kuntoutus ja osallisuus ja osata käyttää niitä tarkoituksenmukaisesti toimintakyvyn edistämiseksi. Haluamme sisäistää ICF-luokituksen teorian siinä määrin, että pystymme käyttämään sitä työkaluna sosionomin ammatissa suuntautumisvaihtoehdosta riippumatta. Yhtenä tärkeimmistä oppimistavoitteistamme pidämme osallisuuden teorian ymmärtämistä. Mielestämme merkittävämpää on kuitenkin omaksua osallisuus käytännön tasolla, jolloin osallisuus on läsnä pysyvästi asiakastyötä tehdessä. Ottamalla huomioon asiakkaan omat mielipiteet ja oikeudet, voimme edistää asiakkaan hyvinvointia ja osallisuuden tunnetta. Vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen luominen asiakkaaseen olemalla avoin ja vastaanottavainen onkin asiakastyön osaamisen peruspilareita. Sosiaalialan asiakastyöhön kuuluu myös oleellisesti kyky reflektoida omia arvoja ja työskentelytapoja ja tunnistaa itsessään mahdolliset ennakkoluulot eri asiakasryhmiä kohtaan ja mitä ne merkitsevät omalle ammatillisuudelle. (ks. Rouhiainen-Valo & Rantanen & Hovi- Pulsa & Tietäväinen 2010, 18.)

4.2 Projektorganisaatio

Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että organisaatio muodostuu kahdesta tai useammasta henkilöstä. Heillä on yhteinen tavoite, joka pyritään saavuttamaan työnjaon kautta kukin omalla roolillaan ja tehtävällään. Erityisesti pienessä projektissa roolien erottaminen on tärkeää. (Karlsson & Marttala 2001, 76–77.)

Projektin asiakas eli **tilaaja** ottaa projektin lopputuotoksen käyttöönsä. Asiakas määrittelee, mitä projektilta toivoo ja antaa lopuksi arvionsa, vastasiko toive toteutusta. (Ruuska 2007, 162.) Projektipinnäytetyömme tilaaja oli Tervaväylän koulu.

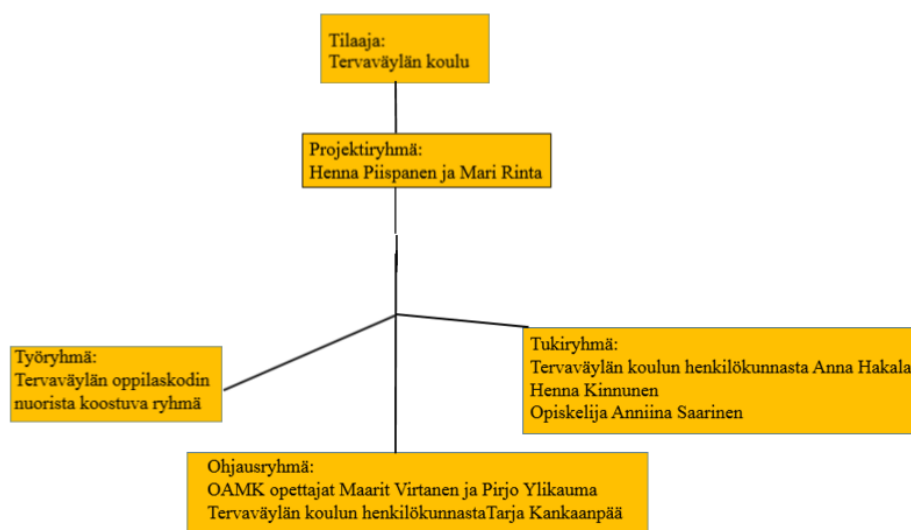
Ohjausryhmän tulee koostua henkilöistä, jotka voivat päättää projektin suunnasta ja miten ja mihin voimavaroja käytetään. Tästä johtuen ohjausryhmän tulee sisältää henkilöitä, joilla on valta tehdä tärkeitä päätöksiä ilman, että he joutuvat kääntymään muun tahon puoleen. (Karlsson & Marttala 2001, 82.) Ohjausryhmään kuuluivat Oulun ammattikorkeakoulun VATA-hankkeessa mukana

olleet opettajat Maarit Virtanen ja Pirjo Ylikauma sekä Lohipadon yksikön henkilökunnasta jaksolaisohjaaja Tarja Kankaanpää. He antoivat ohjausta ja hyväksyivät välitulokset.

Projektiin voidaan perustaa **työryhmiä**, joiden tarkoitus on saada henkilöt, joihin muutokset kohdistuvat, testaamaan ja ideoimaan ehdotuksia (Karlsson & Marttala 2001, 86). Työryhmän muodostivat Tervaväylän nuorista koostuva ryhmä.

Projektiryhmä koostuu henkilöistä, joilla on projektiin tarvittavat valmiudet. Valmiudella tarkoitetaan, että projekti on heille ennestään tuttu työskentelymuoto ja heillä on kyky tehdä töitä muiden kanssa. Projektin jäsenten on oltava yhtä mieltä työtehtävästä ja valmistumisajankohdasta. Heidän on annettava oma osaamisensa muiden projektiin osallistuvien käyttöön, tunnistettava projektin uhat ja mahdolliset myöhästymiset, uskaltaa näyttää heikkoutensa ja kehittämisalueensa sekä antaa rakentavaa kritiikkiä. Tärkeää on myös asettaa realistisia odotuksia projektiryhmän muille jäsenille ja osoittaa kunnioitusta heitä kohtaan. (Karlsson & Marttala 2001, 86.) Tässä opinnäytetyössä projektiryhmän muodostivat sosiaalialan opiskelijat Henna Piispanen ja Mari Rinta, jotka jakoivat vastuun tasapuolisesti.

VATA-hankkeessa oli lisäksi mukana 11 opinnäytetyön tekijää ja he muodostivat **projektin tukiryhmän**. Tukiryhmään kuuluivat myös vertaisarvioinnin antaja opiskelija Anniina Saarinen sekä Lohipadon yksikön oppilaskodin henkilökunnasta ohjaaja Henna Kinnunen ja jaksolaisohitaja Anna Hakala. Heiltä saimme tarvittavaa tukea projektin eri vaiheissa ja he myös jakoivat oman osaamisensa kanssamme.

Kuvio 1. Projektion organisaatio.

4.3 Vihon laatukriteerit

Sosiaali- ja terveysalalla tuotteistaminen mahdollistaa asetettujen laatuvaatimusten noudattamisen. Osaamisen ja muiden suoritteiden tuotteeksi tekeminen on verrattavissa myös asiakastyytyväisyyteen, toiminnan tehokkuuteen, tuottavuuteen ja vaikuttavuuteen niitä edistävällä tavalla. Tehokkuusajattelun ja asiakkaiden laatuvaatimusten kasvamisen näkökulmasta tuotteistaminen mahdollistaa kansalaisten omatoimisuuden, elämänhallinnan ja hyvinvoinnin. (Jämsä & Manninen 2000, 9-10.)

Laadunhallinta on sekä yksityisellä että kolmannella sektorilla oleellinen työväline organisaation kehittämisessä. Yksi laadunhallinnan keinoista on laadunvarmistus, jolla on tarkoitus estää mahdolliset poikkeavuudet ennalta määritellyistä laatuvaatimuksista. Laadunvarmistuksen tehtävä on varmistaa luottamuksen riittävyys, että tuote vastaa sen ennalta määritettyjä odotuksia. (Jämsä & Manninen 2000, 135.) Laadunmittauksella on tarkoitus selvittää laadun määrittämisen kannalta merkittävien ominaisuuksien, laatukriteerien arvot. Laadunarvioinnissa saatuja tuloksia voidaan verrata määriteltyihin laatuvaatimuksiin. Näin laadunarvioinnissa pystytään tekemään yhteenveto tuloksista ja korjaamaan poikkeavia tai epäolennaisia asioita, jotka eivät vastaa laatuvaatimuksiin. (Jämsä & Manninen 2000, 135.)

Laatukriteerillä tarkoitetaan ominaisuutta, joka on valittu laadun määrittämisen perusteeksi (Jämsä & Manninen 2000, 128). Asetimme opasviholle kolme laatukriteeriä, jotka olivat luotettavuus ja eettisyys, käytettävyys ja osallisuuden mahdollistaminen Thomasin osallisuusmallin kuudenteen ulottuvuuteen. Jokaisessa laatukriteerissä on määritelty laatuvaatimukset eli ehdot, joka laatukriteerille on asetettu (Jämsä & Manninen 2000, 129).

Ruuskan mukaan laatua ei tarkisteta vasta projektin lopussa, vaan on tärkeää pitää mielessä laatutoiminta koko projektin ajan (2012, 235). Opinnäytetyöstämme saimme palautetta projektin kuluessa ohjaavilta opettajilta. Tietoperustan ja suunnitelman valmistuttua, ohjaavien opettajien lisäksi palautetta antoivat vertaisarvioija Anniina Saarinen ja Tervaväylän koulun puolesta Tarja Kankaanpää. Palautteen antajat auttavat projektiryhmää saamaan varmuuden siitä, että se tekee oikeita asioita, tarkoituksenmukaisella tavalla (Ruuska 2012, 259).

4.3.1 Eettisyys ja luotettavuus

Työkenttänä sosiaaliala on erittäin moninainen ja tehtävät useasti haasteellisia, osa jopa ristiriitaisia. Myös asiakkaan tarpeen ja taloudellisten resurssien epätasapaino voi aiheuttaa työntekijälle sisäisiä konflikteja. Ammatillisuus sosiaalialalla lähteekin kyvystä toimia asiakaslähtöisesti ja asiakkaan yksilöllisyyttä kunnioittaen, myös arvoriistiriitilanteissa. Oman työn ja toiminnan päivittäinen reflektointi sosiaalialan arvoperustan pohjalta on oleellinen osa eettistä osaamista. (Rouhiainen-Valo & Rantanen & Hovi- Palsa & Tietäväinen 2010, 16.)

Eettisyys sosiaalialalla on kuitenkin laajempaa kuin pelkkä eettinen osaaminen. Työntekijältä odotetaan myös sitoutumista sosiaalialan arvoihin ja ammattieettisiin periaatteisiin. Talentian (2013, 7-9) sosiaalialan etiikan oppaan mukaan työ sosiaalialalla perustuu kansainvälisiin yleissopimuksiin, joissa on määritelty yhteiskunnalliset ja ihmisarvoon perustuvat periaatteet. Sosiaalialan ammattilaisen on edistettävä sekä asiakkaan elämässä että yhteiskunnassa sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Tämä käsittää muun muassa syrjinnän estämisen kykyjen ja fyysisten ominaisuuksien perusteella. Myös erilaisuutta on kunnioitettava. Oikeudenmukaisuutta on edistettävä jakamalla voimavaroja tasaisesti asiakasryhmien kesken, jolloin myös heikoimmassa asemassa olevalla oikeudet toteutuvat. Koko projektin ajan hankkeeseen osallistuneet nuoret pysyivät anonyminä, jolloin eettisyyden periaate toteutui.

Luotettavuuden näkökulmat on huomioitu jo opinnäytetyön suunnittelussa, jolloin arvioitiin riskejä ja mietittiin, kuinka niihin varaudutaan. Luotettavuustarkkailu käsittää arvioinnin prosessin eri vaiheissa tehdyistä päätöksistä ja niiden toteutuksesta. Luotettavuus edellyttää dokumentaatiota. Tämä on keino jäljitettävyyteen, jolloin ulkopuolinen lukija saa käsityksen päätösten oikeellisuudesta ja varmuuden etteivät tekijät jätä aukkoja todisteiden esille tuomiseen. (Kananen 2012, 161–162.)

4.3.2 Käytettävyys

Käytettävyys on menetelmä- ja teoriakenttä, jonka kautta käyttäjän ja tuotteen yhteistyötä pyritään tehostamaan sekä tekemään siitä käyttäjälle miellyttävä (ks. Kuoppanen, Parkkinen, Sinkkonen & Vastamäki 2002, 19). Jotta käyttäjä pystyy tuotetta käyttämään, pitää hänen kyetä havaitsemaan kaikki oleellinen, johon tuotetta käytetään. Käyttäjän tulee myös pystyä arvioimaan omien toimenpiteidensä vaikutuksia tuotteeseen. (Kuoppanen yms 2002, 77.) Mustosen (2009) mukaan Hyysalo (2006) lähestyy käytettävyyttä käytännönläheisesti ja yksityiskohtaisesti tuoden uusia näkökulmia käytettävyyden osa-alueisiin. Hyysalo jakaa käytettävyyden kuuteen osa-alueeseen, jotka ovat toimintojen vastaavuus, ryhmittely, liikkuminen, tuotteen vastaaminen käyttäjän tottumuksiin, graafinen suunnittelu ja värit sekä nimeäminen ja symbolit.

Toimintojen vastaavuus tarkoittaa sitä, että tuote vastaa siihen tarkoitukseen, mitä käyttäjät sillä pyrkivät tekemään. Kohderyhmän tarpeet ja mieltymykset määrittävät tuotteen oikean ominaisuuksien määrän. **Ryhmittelyssä** on kyse toimintojen ja osioiden ryhmittelystä. Tuotteet koostuvat erilaisista osioista sekä toiminnoista ja oikeanlainen ryhmittely vaikuttaa oleellisesti tuotteen käytettävyyteen. Jotta ryhmittely on onnistunutta, tärkeimpien asioiden tulee olla selkeästi esillä ja samaan kokonaisuuteen liittyvien osioiden olla ryhmiteltynä yhtenäisesti. Myös osioiden sijoittelulla on merkitystä siinä, että käyttäjä voi siirtyä luontevasti seuraavaan osioon. Lisäksi erilaisten osioiden muotoon ja pituuteen tulee kiinnittää huomiota, sillä ne antavat viitteitä niihin lisättävän tiedon muodosta. (Hyysalo 2006, 159.)

Liikkumisessa on Hyysalon (2009, 160) mukaan kyse **tuotteen osien sisällä ja osasta toiseen liikkumisesta**. Tuotteen tulisi kertoa selkeästi, missä paikassa sekä tilassa ollaan. Lisäksi tuotteen pitää kertoa, mihin suuntaan käyttäjän pitää edetä päästääkseen päämääräänsä ja milloin jonkin toiminnon tekeminen on onnistunut. Tuotteen tulisi antaa myös käyttäjälle turvallisia vaihtoehtoja kokeilla eri toimintoja sekä peruutusmahdollisuuden toimenpiteille. Neljäs käytettävyyden osa-alue on **tuotteen vastaavuus käyttäjän tottumuksiin**. Osa-alue on yksi olennaisimmista käytettävyyteen vaikuttavista tekijöistä. Jos käyttäjillä on kokemuksia aiemmista tuotteista, suhtautuvat he usein uusiin tuotteisiin aiempien kokemusten perusteella. Käytettävyttä voidaan parantaa **graafisella suunnittelulla ja väriyksellä**. Esimerkiksi ryhmittelyyn ja toimintojen erotteluun voidaan vaikuttaa suunnittelulla. Käytettävyyden kannalta myös **nimeäminen ja symbolit** ovat tärkeä osa-alue. Termistön tulee vastata käyttäjien käsitykseen, mistä toiminnosta on kyse. (Hyysalo 2006, 160-161.)

Taulukko 1. Vihon laatukriteerit

Laatukriteeri	Käytettävyyden laatukriteerit
Toimintojen vastaavuus	<ul style="list-style-type: none"> - teemoiltaan sellainen, että se vastaa nuorten erilaisiin ja yksilöllisiin tarpeisiin - alkutekstistä on tavoite luoda selkeä ja tiivistetty, jossa ilmenee käyttötarkoitus sekä lyhyesti vihon luomisessa käytetty teoria
Ryhmittely	<ul style="list-style-type: none"> - selkeästi jäsennelty, josta on helppo löytää osallisuuden eri näkökulmiin liittyvät osiot - jokaisessa osiossa on tekstikenttä, johon kirjoitetaan käsin - tekstikentässä on tarpeeksi tilaa olennaiselle tiedolle - esittelysivu, jossa on myös paikka valokuvalle
Tuotteen osien sisällä ja osasta toiseen liikkumisesta.	<ul style="list-style-type: none"> - sisällysluettelo kertoo selkeästi pääaihealueet ja millä sivulla ne sijaitsevat vihossa - opasvihko on A5 kokoinen ja koostuu yksipuolisista sivuista, jolloin sivujen kääntäminen ja selaaminen vihossa on liikkumisen kannalta nopeaa - kun nuoren määrittämä avun laatu muuttuu, on tekstikenttää mahdollista muuttaa helposti. Vihko on tulostettavassa muodossa
Tuotteen vastaavuus käyttäjän tottumuksiin	<ul style="list-style-type: none"> - Tervaväylän koulun henkilökunnan ja nuorten näkökulmasta juuri heidän tarpeitaan vastaava
Graafinen suunnittelu ja värit	<ul style="list-style-type: none"> - aihealueet voidaan jakaa selkeästi - suunnittelu ja värit houkuttelevat avustavan henkilökunnan ja nuoret käyttämään opasvihkoa
Nimeäminen ja symbolit	<ul style="list-style-type: none"> - nimetä ja käyttää termejä ja ilmauksia, joita nuoret, henkilökunta ja muut käyttäjät käyttävät - osioiden kielen tulee olla sujuvaa ja siitä tulee selkeästi saada selville, mitä otsikolla tai virkkeellä tarkoitetaan - osioissa tulee näkyä taustalla oleva teoria ja nuorten esille tuomat osa-alueet käsitteiden muodossa

4.3.3 Osallisuuden mahdollistaminen

Kehittämisprosessissa osallisuuden toteutumista arvioimme Thomasin kuusiosaisen mallin mukaisesti. Saavutimme kuudennen osallisuuden ulottuvuuden. Thomasin mukaan osallisuuden **ensimmäinen askel on valinta**; haluaako nuori osallistua vaiko ei (Thomas 2002, 174–176; Hotari, Oranen & Pösö 2009, 121; Kankaanpää 2013, 16). Myös kieltäytyminen on osallisuutta ja siksi Tervaväylän nuorten osallistumishalukkuutta projektimme ideapajaan tiedusteltiin. Halukkuutta ja osallistumislupaa kysyttiin kirjallisella lomakkeella neljältä nuorelta ja heidän huoltajiltaan. Kolme neljästä osoitti halukkuutensa ja näin ideapajoihin osallistui kolme nuorta.

Nuorille kerrottiin havainnoinnin aikana sekä kirjallisessa lomakkeessa, mistä ideapajoissa ja koko opinnäytetyöprojektissa on kyse, ja näin toteutui osallisuuden **toinen askel**, nuoren **mahdollisuus saada tietoa häntä koskevasta prosessista**. Thomasin **kolmannessa osallisuuden askeleessa** nuorelle annetaan **tilaisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessiin**. (Thomas 2002, 174–176; Hotari, Oranen & Pösö 2009, 121; Kankaanpää 2013, 16.) Projektissamme toteutimme kaksi ideapajaa, joihin Tervaväylän ennalta määrittämät nuoret osallistuivat. Ideapajoissa opinnäytetyöntekijät antoivat nuorille teemaan sopivat raamit, joista he keskustelivat. Nuoret kuitenkin valitsivat, mitkä olivat ne tärkeimmät teemat, jotka opasvihkoon sisällytetään. Näin toteutui osallisuuden kolmas askel. Ideapajoissa kaikkia nuoria kuultiin ja heidän avustajansa olivat paikalla avustamassa kommunikoinnissa, jotta opinnäytetyöntekijöiden mahdolliset väärät tulkinnat vältettiin. Näin toteutuivat Thomasin **neljäs ja viides askel**; **nuoren mahdollisuus ilmaista itseään ja mahdollisuus saada apua ja tukea siihen**.

Thomasin **kuudes** ja viimeinen osallisuuden askel on **mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin**. (Thomas 2002, 174–176; Hotari, Oranen & Pösö 2009, 121; Kankaanpää 2013, 16.) Ideapajojen ja koko opinnäytetyöprojektin ajan kunnioitimme nuorten omia mielipiteitä ja niistä mahdollisesti seuraavia päätöksiä. Nuorilla oli esimerkiksi täysi oikeus kesken projektin päättää jäädä siitä pois. Nuoret olivat hyvin motivoituneita osallistumaan ideapajoihin ja kokivat, että heillä oli tärkeä rooli vihon luomisessa. Kukaan kolmesta nuoresta ei jättänyt projektiin osallistumista kesken. Nuoret myös osallistuivat vihon ensimmäisen version koekäyttöön.

4.4 Aiheeseen perehtyminen

Projektin aloitimme perehtymällä aiheeseen, josta välituloksena oli tietoperusta. Siinä rajattiin aihe ja valittiin tärkeimmät hakusanat, jotka olivat itsenäistyminen, osallisuus, avustaminen ja vammaisen nuori. Etsimme tutkimustietoa luotettavista tutkimuksista ja muista lähteistä. Tietoperustan avulla tutustuimme aiheeseen ja aloimme luoda käsitystä, millaisiin asioihin tulevan opasvihon asiasisältö perustuu.

Tietoperustan jälkeen teimme projektisuunnitelman, jossa hyödynsimme tietoperustaa. Projektisuunnitelmassa valitsimme projektin suunnan ja päätimme, millaisen tuotteen haluamme kehittää ja kuinka toteutamme tuotekehittelyn eri vaiheet. Arvioimme myös riskejä sekä pohdimme, kuinka minimoida ne. Suunnitelman hyväksymisen jälkeen aloitimme varsinaisen opasvihon kehittämisen tuotekehitysvaiheiden pohjalta.

Projektin tavoitteena oli luoda opasvihko. Tutustuimme vastaaviin tuotteisiin ennen opasvihon luomista. Esimerkiksi Papunetistä löytyi vastaava, Minun suunnitelmani – niminen opasvihko (Papunet 2015, viitattu 13.9.2015). Opinnäytetyömme tuotteessa hyödynsimme jo olemassa olevia opasvihkoja. Otimme vinkkejä muun muassa kysymyksen asettelusta, rakenteesta ja yleisilmeestä. Tavoitteemme oli luoda Tervaväylän oppilaskodille oma, heidän nuorilleen sopiva versio, jota heidän avustajansa ja muu henkilökunta voivat myöhemmin hyödyntää. Opasvihko oli Tervaväylän koulun oppilaskodille räätälöity ensimmäinen laatuaan oleva työväline. Nuoret otettiin mukaan oppaan luonnosteluvaiheeseen. Tervaväylän koulun VATA-hankkeeseen kuuluva henkilökunta oli ennalta koonnut nuorista työryhmän jonka tarkoitus oli keskustella ja ideoida tavoitteiden kannalta tärkeistä teemoista ja asioista, jotka nuoret kokivat heille merkittäviksi.

5 OPASVIHON SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

Tuotekehittelyprosessissa oli viisi vaihetta eikä seuraavaan vaiheeseen siirtyminen edellyttänyt, että edellinen vaihe oli ohi. Vaiheet olivat: ongelman tai kehittämistarpeen tunnistaminen, ideointivaihe, tuotteen luonnostelu, kehittäminen ja viimeistely. (Jämsä & Manninen 2000, 28.)

5.1 Tuotteen ideointi ja luonnostelu

Ideointivaihe käynnistyi, kun kehittämistarve oli selvitetty mutta ratkaisukeinoja ei oltu vielä päätetty. Innovaatiot ja erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen pohtiminen auttoivat löytämään organisaation ongelmiin vastauksia. Jos tavoitteena on kehittää jo olemassa olevaa tuotetta vastaamaan käyttäjien tarpeita paremmin, voi ideointivaihe olla nopea. Ideointivaiheessa tarvitaan erilaisia osallistujia ja mielipiteitä, sillä osallistujat tuovat eri näkökulmia ideointiin. (ks. Jämsä & Manninen 2000, 35, 38.) Ideointivaiheessa olimme yhteistyössä VATA-hankkeessa mukana olevien Lohipadon yksikön työntekijöiden kanssa sekä ohjausryhmäämme kuuluvien opettajien kanssa. Lohipadon henkilökunnalta saimme tärkeää tietoa, jota hyödynsimme ideoinnissa sekä ohjaavat opettajamme tukivat meitä eri ratkaisuvaihtoehtojen löytymisessä. Pyysimme kirjallisen suostumuksen (Liite 3) työryhmän neljältä nuorelta ja heidän huoltajiltaan osallistua projektiin. Kolme nuorta huoltajineen antoivat luvan.

Toimintaympäristön ja -kokonaisuuksien ymmärtämisessä on hyödyllistä havainnoida asiakastilanteita ja haastatella kohderyhmää (Jämsä & Manninen 2000, 45). Tarkastelemalla käyttäjien kontekstia ja jo olemassa olevia käytäntöjä heille ominaisessa fyysisessä ympäristössä mahdollistetaan ymmärrys tuotteen käyttöön liittyvistä asioista (Bauters 2009, 81). Suunnitteluvaiheessa kävimme yhden kerran havainnoimassa nuorten aamutoimia, jotta näkisimme, millaista avustamista nuoret tarvitsevat arjessa. Havainnoinnin kohteena olivat Tervaväylän koulun henkilökunnan määrittämät oppilaat, jotka olivat mukana työryhmässä. Kerroimme lisäksi nuorille ja työntekijöille, mistä projektissa on kyse.

Tuotteen luonnosteluvaihe alkoi, kun oli päätetty, millainen tuote suunnitellaan ja valmistetaan. Luonnosteluvaiheessa on ominaista analysoida, mitkä tekijät ja näkökulmat on otettava huomioon suunnittelussa ja valmistamisessa. Eri näkökulmia analysoimalla voidaan löytää avaintekijät

tuotteen suunnittelun kannalta. (Jämsä & Manninen 2000, 43, 51–52.) Luonnosteluvaiheessa työskentelimme Tervaväylän koulun kolmesta oppilaasta avustajineen muodostuvan työryhmän kanssa. Työryhmältä saimme käyttäjätietoa, joka mahdollistaa tuotteen hyödyllisyyden ja miellyttävyyden kohderyhmälle (Hyysalo 2006, 10). Nuorista koostuva työryhmä toi nuorten näkökulman ja heidän kokemansa kehittämistarpeen vihon suunnitteluun. Lisäksi käyttäjätietoa saimme Tervaväylän koulun henkilökunnalta.

5.1.1 Ideapajat

Työryhmän kanssa käytimme **työpaja- menetelmää**. Se on menetelmä, jota käytetään, kun ollaan tietoisia käyttäjien ympäristöstä ja käytännöistä. Työpajoissa luonnosta voi kehittää muun muassa **ideapankkimenetelmän** avulla. (Bauters, 2009, 82.) Siinä eri tahoilta, kuten asiakkailta, työntekijöiltä tai muilta hyödynsaajilta, kootaan toiveita, ideoita ja ajatuksia, joilla kehittämistarpeeseen voitaisiin vastata. Saaduista ratkaisuvaihtoehdoista voi löytyä "aasin silta" uusille ideoille tai jokin vaihtoehto voi olla käyttökelpoinen sellaisenaan. (Jämsä & Manninen 2000, 37.) Ideapajoissa tavoitteena oli löytää asiasisällön kannalta tärkeitä asioita nuorilta ja myöhemmin työntekijöiltä, jotka opinnäytetyön tekijät jaottelevat F-sanojen alle ja valitsevat lopullisen asiasisällön niiden pohjalta. Myös työpajassa mukana olevan avustavan henkilökunnan kehittämisisideat olivat tärkeitä, sillä he tulevat käyttämään vihoa työkaluna nuorten kanssa. Avustajilla mahdollisesti syntyviä ajatuksia kysyimme ideoinnin päätyttyä, sillä emme halunneet, että heidän mielipiteensä vaikuttavat nuorten keskusteluun.

Kokonaistavoitteena molemmilla pajoille oli saada nuoret pohtimaan itsenäistymistä ja osallisuutta sekä saada heiltä ideoita ja ajatuksia, joilla itsenäistyminen ja osallisuus voidaan mahdollistaa. Opasvihon kannalta ideapajojen tavoitteena oli saada nuorten ajatukset vihon asiasisällöstä ja ulkonäöstä, jotta he kokisivat opasvihon omakseen. Molempien pajojen tavoitteet, toteutus, sisältö ja arviointi löytyvät tarkemmin liitteistä (liitteet 4 ja 5).

Ensimmäisessä ideapajassa esiteltiin, mistä projektissa on kyse ja miksi vihoa teemme. Tavoitteena oli herättää nuorten mielenkiinto projektia kohtaan, lisätä heidän motivaatiotaan pohtia itsenäistymistä ja osallisuutta heidän arjessaan. Lisäksi avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin luominen oli tärkeää. Aikaa käytettiin nuorten keskusteluun siitä, mitä heille itsenäistyminen ja

osallisuus merkitsevät ja kuinka se näkyy heidän arjessaan. Nuoret ohjasivat keskustelua mutta esitimme tarkentavia kysymyksiä lyhyesti ja ytimekkäästi.

Nuoret keskustelivat keskenään aktiivisesti. Saimme materiaalia vihon asiasisällön luomiseen yli odotusten ja nuoret kertoivat yllättäviäkin asioita teemoihin liittyen. Suunnitellun mukaan paja kesti kaksi tuntia 15 minuuttia. Aika oli kuitenkin liian pitkä ja osa nuorista väsyi lopussa. Nuoret toivoivat seuraavasta pajasta lyhempää ja aiheiden käsittelyyn toivottiin myös muutosta. Nuoret ehdottivat, että he saisivat tutustua toisen pajan aiheisiin ennen sen alkamista orientoivien kysymysten muodossa.

Nuorten keskustelun jälkeen oli avustajien vuoro esittää heille tulleita ajatuksia samoista teemoista. Työntekijöiden mielestä otimme hyvin huomioon nuorten erityistarpeet kommunikoinnissa ja nuorilla oli mukava olla ilmapiirin avoimuuden ja huumorin takia. Ohjaajina saimme palautetta käsitteiden käytöstä ja meidän tulikin seuraavassa pajassa kiinnittää huomiota puhua käsitteistä vielä konkreettisemmin.

Toinen paja aloitettiin kuulumisten vaihdolla ja palautettiin nuorille mieleen edellisessä ideapajassa käsitellyt teemat ja esille tulleet ideat, joihin sai halutessa lisätä. Muistutimme jokaisen osallistujan panoksen tärkeydestä ja osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Pyrimme luomaan avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin. Viikkoa ennen pajaa lähetimme nuorille orientoivat kysymykset, jotka olivat: "mitä haluaisit tehdä itsenäisesti" ja "miten sitä voisit harjoitella". Nämä kysymykset valittiin, koska ne edesauttoivat nuoria miettimään vihon asiasisällön kannalta tärkeitä aiheita. Kysymykset toimivat keskustelun ensimmäisen osion pohjana, jossa tavoitteena oli syventää näkemyksiä, ideoita ja ajatuksia itsenäistymisestä, osallisuudesta ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Nuoret syventyivät keskusteluun ja opasvihon asiasisällön kannalta saimme tärkeää tietoa. Nuorten keskustelussa kävi ilmi muun muassa, että työntekijät tekevät nuorten puolesta liikaa asioita ja nuoret haluaisivat enemmän aikaa kavereidensa kanssa. Toisessa osiossa nuoret toivat esille omat mielipiteensä ja ideansa opasvihon ulkoasusta. Nuoret ehdottivat esimerkiksi erilaisia värejä, puhekuplia, opasvihon nimiä ja kuvaideoita. Yksi nuorista halusi tehdä kanteen kuvan ja ilolla otimme idean vastaan.

Työntekijät kertoivat, että nuorten esittämät asiat pistivät miettimään heidän omia toimintatapoja työssään. Nuorten kertoman perusteella työntekijät aikoivatkin jatkossa kiinnittää huomiota entistä enemmän, kuinka he oman työnsä kautta voivat mahdollistaa itsenäistymisprosessia. Työntekijät

pohtivat myös, että nuorilla oli epärealistisia odotuksia tulevaisuudesta suhteessa heidän vammansa tuomiin rajoituksiin.

5.2 Tuotteen suunnittelu ja kehittäminen

Sosiaali- ja terveysalalla tuotteet ovat usein tarkoitettu välittämään informaatiota asiakkaille, organisaation henkilökunnalle tai yhteistyökumppanille. Tuotteen kehittäjien pitää ottaa myös huomioon, että tuote tulee kohderyhmän käyttöön. Tällöin heillä tulee olla kykyä asettua tiedon vastaanottajan asemaan sen sijaan että omat henkilökohtaiset tai ammatilliset tiedontarpeet ohjaavat tuotteen kehittelyä. (Jämsä & Manninen 2000, 54–55.)

Opinnäytetyömme tuotteena oli vihko ja se onkin yksi yleisimmistä muodoista välittää tietoa. Painotuotteissa suunnittelua ohjaavat tuotekehityksen vaiheet mutta lopullinen asiasisältö ja ulkoasu päätetään itse tekovaiheessa. Asiasisällön valintaa määrittää se kenelle ja mikä tarkoitus ja laajuus tiedon välittämisessä on. (Jämsä & Manninen 2000, 56–57.) Suunnittelu ja kehittämissä vaiheissa kävimme läpi ideapajoista saatuja ideoita ja ajatuksia sekä jaottelimme ne aihealueittain F-sanojen alle. Tämän jälkeen tutkimme, mitkä aihealueet nousevat esille ja niiden mukaan valittiin 3 F-sanaa (Function, Friends ja Future), joista muodostettiin pääotsikot. Tässä vaiheessa myös mietimme, mitä nuorilta esille tulleita ajatuksia otsikoiden alle sisällytetään ja palattiin takaisin jo valmiisiin vihkoihin tarkastelemaan, kuinka niissä asiat ovat esillä ja missä muodossa.

5.3 Tuotteen toteutus ja viimeistely

Toteutusvaiheessa loimme vihon asiasisällön ja ulkoasun ideointi- ja luonnosteluvaiheessa saamistamme kehittämistarpeista ja ideoista sekä suunnittelu- ja kehittämissä vaiheissa jaotelluista ja valituista aihealueista. Tuotteen laatukriteerit ja tavoitteet ohjasivat tuotteistamisprosessia. Käytimme Word-ohjelmaa vihon luomiseen. Kehittämissä vaiheen tuloksena syntyi koeversio opasvihosta.

Tuotteen viimeistelyssä tuotetta koekäytetään ja palautteen pohjalta se viimeistellään. Koekäyttäjinä voivat toimia esimerkiksi tuotteen tilaajat tai asiakkaat. Koekäyttötilanteen tulisi vastata todellista käyttötilannetta mahdollisimman hyvin. Myös testaja voi ehdottaa omia ideoitaan muutosta vaativiin asioihin. Kun tuote on koekäytetty ja siitä on annettu palautetta, aloitetaan viimeistelyprosessi, jossa toteutusta muokataan tarpeiden mukaan. (Jämsä & Manninen 2000, 80–81.) Lähetimme koeversion ohjaajille sähköpostiin tulostettavassa muodossa. Tervaväylän koulun henkilökunta koekäytti vihon koeversioita useamman päivän ajan kolmen työryhmään kuuluvan nuoren kanssa.

Palautetta koeversiosta kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella (Liite 6), sillä sen ajateltiin olevan hyvä, vaivaton ja tasavertainen tapa myös nuorille antaa itsenäisesti palautetta. Lähetimme linkin sähköpostiin oppilaskodin ohjaajille, jotta he voivat lähettää linkkiä eteenpäin nuorilla ja muille koekäyttöön mahdollisesti osallistuvilla. Palautteen antaminen ei kuitenkaan mennyt suunnitelmien mukaan. Koska yhdessä viikossa saimme vain kaksi palautetta ohjaajilta, jatkettiin vastausaikaa vielä viidellä päivällä mutta se ei lisännyt palautteiden määrää. Emme saaneet toivottua määrää palautetta Tervaväylältä. Palautetta antoivat myös ohjaavat opettajat sekä jaksolaisohjaaja Tarja Kankaanpää. Tuote on viimeistelty saamiemme palautteiden pohjalta. Selvensimme lauserakenteita, poistimme yhden kysymyksen sekä muutimme johdantoa. Muutoin kokonaisuuteen oltiin tyytyväisiä. Arviointiasteikkona käytimme 1 (eri mieltä) ja 5 (samaa mieltä) ja lisäksi vapaa sana-osuus. Yleisarvosana keskiarvon perusteella oli 4. Yleisarvosanassa täytyy kuitenkin ottaa huomioon vastaajien pieni määrä.

Samaan aikaan tuotetta kehittäessämme kirjoitimme raporttia. Raportin valmistuttua esitimme opasvihon Lohipadon yksikössä Power Point -esityksellä havainnollistaen sekä keskustellen.

6 PROJEKTIN ARVIONTI

Projektin seurannassa ja arvioinnissa voidaan käyttää tukena muun muassa kysymyksiä: onko asetetut tavoitteet saavutettu, missä asioissa onnistuttiin ja mitä pitää parantaa, pysyttiinkö aikataulussa ja mitä pitkän ja lyhyen aikavälin tuloksia saatiin. (Löow 2002, 107–108.) Projektin arvioinnissa arvioimme työskentelyämme, osallisuuden toteutumista projektin eri vaiheissa, kuinka projektisuunnitelmamme toteutui ja miten valmis tuote vastaa sille määriteltyjä laatukriteerejä.

6.1 Kehittämisprosessin arviointi

Prosessin aikana opinnäytetyön nimi vaihdettiin, sillä näkökulma muuttui prosessin eri vaiheiden aikana löydetyistä tiedoista ja yhteistyökumppaneilta saaduista ajatuksista ja ideoista. Kuntoutumista tukeva arki vaihtui, sillä osallisuuden ja avustamisen teemat korostuivat prosessin edetessä.

Ideapajoissa nuorilla oli mukana kaksi avustavaa henkilöä, joille tytöt olivat ennestään tuttuja. Nuorissa oli havaittavissa ujoutta ja välillä jopa haluttomuutta osallistua keskusteluun henkilökunnan läsnä ollessa. Heidän läsnäolonsa oli kuitenkin välttämätöntä tavoitteiden toteutumisen kannalta, sillä näin minimoimme väärinkäsitysten riskin kommunikoinnissa. Meidän roolimme ideapajassa oli toimia ohjaajina, joten työntekijöiden puuttuminen olisi asettanut meidät myös avustavaan rooliin.

Ideapajojen ja lopullisen tuotteen vahvuuksia olivat kolmen nuoren erilaiset näkökulmat ja avustavan henkilökunnan asiantuntijuus. Projektin mahdollisuuksia olivat yhteistyö Tervaväylän kanssa sekä ominainen ympäristö nuorille ja avustajille.

Sosiaalialan kompetensseista koimme tärkeimmiksi asiakastyön osaamisen ja eettisyyden. **Asiakastyön** peruspilareita ovat vuorovaikutus- ja yhteistyösuhteen luominen asiakkaan osallisuuden kautta. Sosiaalialan asiakastyöhön kuuluu oleellisesti myös kyky reflektoida omia arvoja ja tunnistaa itsessään mahdolliset ennakkoluulot eri asiakasryhmiä kohtaan. **Eettisessä osaamisessa** ammatillisuus sosiaalialalla lähtee kyvystä toimia asiakaslähtöisesti ja asiakkaan yksilöllisyyttä kunnioittaen. Myös asiakkaan tarpeen ja taloudellisten resurssien epätasapaino voi

aiheuttaa työntekijälle sisäisiä konflikteja. (Rouhiainen-Valo & Rantanen & Hovi- Pülä & Tietäväinen 2010, 16-18.) Merkittävämpää on kuitenkin omaksua osallisuus käytännön tasolla ja mielestämme onnistuimme tässä. Olimme koko prosessin ajan nuoret huomioon yksilöinä ja samalla sovelsimme teoriaa käytäntöön. Ajatusmaailmamme oli jo valmiiksi positiivinen vammaisuutta kohtaan, mutta tämän projektin myötä, saimme nähdä Tervaväylän nuorten potentiaalin mikä oli silmiä avaavaa. Valitettavasti toimintarajoitteet useasti kätkevät vammaisten nuorten kyvyt toimia ikäistensä tavoin. Olemme havainneet projektin myötä kuinka oikeanlaisten tukimuotojen, apuvälineiden ja ympäristön avulla voidaan lisätä vammaisten nuorten hyvinvointia.

Kustannukset muodostuivat polttoaineen matkakuluista Tervaväylän koululle sekä pieni summa käytettiin myös erinäisten lähdekirjojen lainaus- sekä luku oikeuskuluihin. Myös toimistotarvikkeisiin, muun muassa paperiin, meni jonkin verran rahaa. Opinnäytetyön tekijät vastasivat itse kaikista kuluista.

6.2 Projektin tavoitteiden saavuttamisen arviointi

Tavoitteenamme oli luoda Tervaväylän koulun Lohipadon yksikön oppilaskodille oma, heidän nuorilleen sopiva vihko edistämään osallisuutta ja tukemaan itsenäistymistä, jota heidän avustajansa ja muu henkilökunta voivat hyödyntää. Vihon tarkoitus on toimia työvälineenä, josta nuori viestii tärkeitä avustamiseen ja itsenäistymiseen liittyvät asiat. Mielestämme onnistuimme opasvihon luomisessa ja saavutimme tulostavoitteemme.

Vihon asiasisältö on luotu nuorten ideoiden ja ajatusten pohjalta. Saimme opasvihon koeversioista positiivista palautetta. Pitkän aikavälin tavoitteena oli tukea nuorta itsenäistymisessä ja aktivoida nuorta ilmaisemaan tarvitsemansa avustamisen laadun. Toivomme, että vihon avulla saavutetaan pitkän aikavälin tavoitteet ja nuoret hyötyvät siitä.

6.3 Opasvihon laatukriteerien saavuttamisen arviointi

Käytettävyyden arvioinnissa arvioimme, kuinka määrittämämme laatukriteerit toteutuivat vihossa. Ensimmäinen laatukriteeri oli toimintojen vastaavuus. Alkutekstillä tavoiteltiin selkeää ja kompaktilaista muotoa. Siinä tuli ilmetä käyttötarkoitus sekä lyhyesti vihon luomisessa käytetty teoria.

Mielestämme alkuteksti onnistui hyvin ja saimme pieneen tilaan kaiken olennaisen tiedon opasvihon käyttämisen kannalta. Lyhyt teoriaosuus on selkeästi kirjoitettu. Toinen laatuvaatimus oli, että pääaihealueet ja sisältö vastasivat nuorten erilaisiin ja yksilöllisiin avustamistarpeisiin. Aihealueet valittiin F-sanoista, jotka tulivat esille nuorten keskusteluissa ideapajojen aikana. Sanat ovat Function eli toiminta, Friends eli ystävät ja Future eli tulevaisuus. Nämä kolme sanaa ovat opasvihossa isoja otsikoita. Otsikoiden alla olevat kysymykset liittyvät nuoren itsenäistymiseen sekä osallisuuteen. Jokaisen aihealueen alla olevat kysymykset liittyvät otsikkoon.

Ryhmittelyssä laatuvaatimuksina olivat selkeä jäsentely, josta on helppo löytää avustamisen eri näkökulmiin liittyvät osiot, tekstikenttä, jossa on tarpeeksi tilaa määrittellä avustamisen laatu sekä esittelysivu. Jäsentely on kolmen otsikon myötä selkeä ja otsikon sisältö on rajattu juuri kyseisen aihealueen mukaan. Jokaisen kysymyksen alla on 1-4 riviä tilaa kirjoittaa. Tervaväylän työntekijät viestittivät, että hyvin harva nuori pystyy itse kirjoittamaan, joten tästä syystä riviväliä ei ole laajennettu.

Osoista toiseen liikkumisessa laatuvaatimuksena oli, että sisällysluettelo kertoo pääaihealueet ja niiden sijainnin, opasvihko on A5 kokoinen yksipuolisilla sivuilla ja muunneltavuuden kannalta se on tulostettavassa muodossa. Sisällysluettelosta käy ilmi pääaihealueet ja niiden sijainnit sivunumeroilla. Opasvihko on kooltaan A5 muodossa tulostettava joko yksipuoleisena tai kaksipuoleisena.

Koekäyttäjillä eli Tervaväylän henkilökunnalla ja projektiin osallistuneilla nuorilla ei ollut kokemusta muista opasvihoista, joten tuotteen vastaavuus käyttäjän tottumuksiin voitiin arvioida vasta koekäytössä. Koekäytöstä saimme niukasti palautetta ainoastaan henkilökunnalta. Tämän pohjalta opasvihkoa muokattiin aiemmin mainitun mukaan juuri Tervaväylän koulun henkilökunnan ja nuorten tarpeita vastaavaksi.

Graafisen suunnittelun ja värityksen laatuvaatimuksena oli, että opasvihon ulkonäkö houkuttelisi Tervaväylän henkilökuntaa ja nuoria käyttämään sitä. Ideapajassa työryhmän nuoret kertoivat mielipiteensä, joiden mukaan grafiikkaa on suunniteltu. Idea puhekuplista lähti työryhmän nuorilta. Niiden lausahdukset tulivat työryhmän nuorilta ja käyttöön on kysytty lupa. Mielestämme lausahdukset kuvastavat hyvin, mistä kyseisessä aihealueessa on kyse. Tarkoituksenmukaisen asiasisällön luominen oli etusijalla, joten ei värimaailmaan ja graafiseen suunnitteluun panostettu.

Nimeämisessä tavoitteena oli käyttää helposti ymmärrettäviä ilmauksia ja termejä. Osioissa tuli näkyä taustalla oleva teoria ja nuorten esille tuomat ajatukset käsitteiden muodossa. ICF-luokitus ja F-sanat näkyvät kokonaisuudessa ja myös otsikot on muodostettu F-sanoista selkeämpään muotoon. Kysymykset otsikoiden alla ovat konkreettisia, jotta lukija ymmärtää mistä on kyse. Nuorten esille tuomat ajatukset ja kehittämisideat on jaoteltu isojen kokonaisuuksien alle ja opasvihossa ne ovat yleisten käsitteiden muodossa. Ideapajoissa korostimme luotettavuutta emmekä käytä suoraan nuorten sanomia asioita alkuperäisessä muodossa, ellei lupaa erikseen ole kysytty. Myös opasvihon nimi on lähtöisin nuorilta.

Viitekehystenä opinnäytetyössä toimi ICF-luokitus ja osallisuus. Osallisuus on ollut läsnä koko prosessin ajan. Opasvihko on osallisuuden toteutumisen tulos eri tuotekehitysvaiheiden kautta. Osallisuus on myös osa ICF-luokitusta, joka luo kokonaisuuden yksittäisistä elämän osa-alueista. Opasvihossa esimerkiksi kommunikointi (d310-d329) ja ystävyys (e320) ovat asiasisällössä. F-sanat näkyvät otsikoissa ja kysymysten ryhmittelyssä.

7 POHDINTA

Valitsimme opinnäytetyön muodoksi tuotekehitysprosessin, koska halusimme tuottaa opinnäytetyömme tuloksena jotakin konkreettista. Yhteistyökumppaniksemme saimme Terveväylän koulun **Vaikuttavat tavat**-hankkeesta (VATA) ja halusimmekin kehittää heille jotakin, josta olisi hyötyä tulevaisuudessa työntekijöiden ja nuorten arjen sujumisessa. Kohderyhmänämme olivat vammaiset nuoret ja osallisuuden ollessa nykyään yhä enemmän esillä työotteena sosiaalialalla, halusimme luoda opasvihon vammaisten nuorten kanssa työskenteleville. Tulevina sosiaalialan ammattilaisina tiedostamme alamme yhteiskunnallisen tilanteen joka näkyy muun muassa vaihtuvina työntekijöinä. Uskomme myös, että opasvihon käyttö vähentää väärinkäsityksiä uuden työntekijän ja nuoren välillä. Vihon kautta kaikki nuorten kanssa työskentelevät voivat ottaa nuoren paremmin huomioon yksilönä omine tuentarpeineen. Vihko auttaa työntekijää näkemään nuoren omana persoonana, mutta myös ihan tavallisena teini-ikäisenä.

Yleinen oppimistavoittemme oli ymmärtää ICF-luokitus, kuntoutus ja osallisuus laaja-alaisesti ja osata soveltaa niitä toimintakyvyn edistämiseksi. Meillä molemmilla on kokemusta vammaisten nuorten kanssa työskentelystä, joten halusimme syventää osaamista, kuinka lisätä hyvinvointia ja osallisuuden kokemusta asiakasryhmästä riippumatta. Molempien nykyisessä työssä lasten kanssa koemme tärkeäksi, että lapsi saa olla osallisena häntä koskeviin päätöksiin ja vaikuttaa päätöksentekoon omalla tasollaan. Ennen opinnäytetyön prosessin aloittamista ICF-luokitus oli meille täysin tuntematon käsite. Prosessin aikana opimme näkemään ICF-luokituksen asioiden taustalla ja sen kautta luomaan kokonaisuuden yksilön ja ympäristön välille. ICF-luokituksen sisäistäminen on tehostanut moniammatillista työskentelyotettamme luomalla yhteisen ajattelumallin. Ennen tätä prosessia näkemyksemme kuntoutuksesta oli hyvin suppea. Meille kuntoutusta oli esimerkiksi fysioterapeutin toteuttama terapia. Nykyään näemme kuntoutuksen laaja-alaisesti osana jokapäiväisiä arkisia toimintoja ilman, että kuntoutus on tavoitteena toiminnassa.

Vuoden kestänyt opinnäytetyöprosessi on ollut opettavainen. Hankkeen alussa oli epäselvyyksiä lopullisesta aiheesta, joten prosessin aloitus viivästyi. Meiltä vaadittiin kärsivällisyyttä ja uskoa hankkeeseen. Meistä oli kuitenkin tärkeää olla mukana hankkeessa, joka edistää vammaisten nuorten osallisuutta arjessa. VATA-hanke antoi meille mahdollisuuden valita opinnäytetyön muodon, mikä osaltaan lisäsi työmotivaatiota ja halua tehdä parhaamme.

Hankkeen käynnistyttyä kunnolla aiheen varmistumisen jälkeen aloitimme tietoperusta osion tekemisen. Tämän vaiheen teimme pitkälti itsenäisenä työskentelynä erilaisten opiskeluaikataulujen vuoksi. Tapasimme aikataulujen salliessa kokoamaan tietoperustaa yhteen ja keskustelemaan jo tekemistämme asioista sekä suunnittelemaan tulevaa. Tämän kaltainen työskentelymalli prosessin alussa toimi hyvin meillä ja etenimme sopivassa tahdissa. Tietoperustan loppuvaiheessa aloitimme suunnitelman teon. Koimme tämän vaiheen haasteelliseksi ja lopussa meille tulikin kiire saada se päätökseen ajoissa. Haastavuutta lisäsi omien opiskelu- ja työaikataulujen lisäksi Oulun ammattikorkeakoulun vähennetyt resurssit antaa opinnäytetyönohjausta. Suunnitelman viivästymisen johdosta emme pystyneet järjestämään keväällä molempia suunnitelmissa kuvaamiamme ideapajoja. Toinen siirtyi näinollen toukokuulta syksyyn.

Suunnitteluvaiheessa jo ajatus ideapajoista otettiin vastaan lämmöllä Tervaväylän henkilökunnan ja nuorten keskuudessa. Pajojen toteutus onnistui yli odotusten. Olimme erittäin otettuja, kuinka innolla nuoret osallistuivat ideapajoihin ja kokivat panoksensa projektille tärkeäksi. Mukana olleet henkilökunnan jäsenet vahvistivat omaa ajatustamme siitä, että projektimme on tärkeä nuorten osallisuuden toteutumisen kannalta. Ideapajojen myötä myös henkilökunta alkoi pohtimaan osallisuutta laajemmin omassa työssään nuorten kanssa. Vihon tekeminen oli mielestämme paras osa prosessia, koska yhteistyö nuorten kanssa sujui hyvin ja nautimme ideapajojen vastavuoroisesta työskentelytavasta. Meistä on hienoa, että vihossa näkyy nuorten kanssa tehty yhteistyö sillä saimme nuorilta sen sisällön kannalta merkittävää tietoa. Tämä antoi meille tarpeeksi laadukasta aineistoa luoda nuorten näköinen opasvihko. Prosessin tämä vaihe sujui erittäin hyvin, sillä näkemyksemme lopputuotoksesta kohtasivat. Tervaväylän henkilökunnalta saimme positiivista palautetta koeversiosta eikä lopullista versiota ollut tarvetta juurikaan muokata.

Raskain osa opinnäytetyöprosessia on ollut raportin kirjoittaminen työkiireiden ja odottamattomien henkilökohtaista elämää kuormittaneiden tapahtumien johdosta. Aikataulu raportin kirjoittamiselle on ollut todella tiukka ja onkin ollut haasteellista edetä suunnitelmien mukaan. Prosessin haasteellisuudesta huolimatta olemme kokeneet yhdessä työskentelyn miellyttäväksi ja koko projektin ajan visiomme eri vaiheiden toteutuksesta on pysynyt yhtenäisenä.

Nuorten kanssa työskentely oli antoisaa, ei ainoastaan lopputuotoksen, vaan myös oman ammatillisen kasvun kannalta. Vammaiset nuoret tulisi nähdä ensisijaisesti muiden ikäistensä

tavoin nuorina omina persooninaan, yksilöllisine toiveineen ja haaveineen. Meidän ammattilaisten ja muiden vammaisten nuorten elämässä toimivien tulisikin ottaa huomioon nuorten omat voimavarat ja pyrkiä niiden kautta edistämään nuoren arjen sujumista ja itsenäistymisprosessin etenemistä. Toivomme tulevina sosiaalialan ammattilaisina näkevämme asennemuutosta yhteiskunnassa niin, että myös vammaiset nuoret pääsevät vaikuttamaan enemmän omaan elämäänsä omien valintojensa kautta.

Vihko on ensimmäinen versio Tervaväylän koulun oppilaiden avustamisen tueksi. Toivomme sen saavan tulevaisuudessa laajaa käyttöä koulun ja oppilaskodin toiminnassa. Tervaväylän koululla on oikeus kehittää opasvihkoa haluamaansa suuntaan. Toivoisimme myös, että jokin opinnäytetyöryhmä jatkokehittäisi luomaamme opasvihkoa siinä mahdollisesti myöhemmin ilmenevien puutteiden osalta. Vihko voisi toimia esimerkiksi työkaluna toiminnallisen opinnäytetyön toteuttamiseen muun muassa työpajatoimintana.

Nuori hyötyy parhaiten opasvihosta, kun se täytetään aikuisen kanssa samalla keskustellen. Vuorovaikutustilanteessa nuori voi alkaa pohtimaan asioita useista näkökulmista ja saa myös tukea omille ajatuksilleen. VATA-hankkeen yksi päätavoitteista oli luoda hyviä käytäntöjä sosiaali- ja terveysalalle. Toivomme, että luomastamme vihkosta tulisi pysyvä, osallisuutta edistävä käytäntö Tervaväylän koululle sekä muille Valtakunnallisille oppimis- ja ohjauskeskuksille.

LÄHTEET

- Ahponen, H. 2008. Vaikeavammaisen nuoren aikuistuminen. Yksilöllinen ja erilainen elämäntulkku. Kelan tutkimusosasto. Helsinki. Vammalan kirjapaino. Viitattu 17.5.2015.
Verkkajulkaisu:
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10250/3319/tutkimuksia94_netto.pdf?sequence=2.
- Anttila, H., Kärki, A., Kettunen, J. & Wikström-Grotell, C. 2014 Käsikirja käytäntöjen kehittämiseen, käyttöönottoon ja arviointiin tutkimusnäytön pohjalta. Versio 1.0.1. 16.9.2014.
- Arcada. 2015. Vaikuttavat tavat (VATA). Viitattu 8.10.2015. <http://rdi.arcada.fi/vata/fi/>.
- Arnstein, S. 1969. A Ladder of Citizen Participation. Journal of the American Institute of Planners 35 (4), 215–224.
- Arslankoski, V., Lehtonen, H., Kari, O. & Niskanen, T. 2013. Kuntoutumisen tukeminen. Helsinki: Sanoma Pro.
- Autti-Rämö, I. 2004. CP-vammaisuus. Teoksessa Sillanpää, M., Herrgård, E., Iivanainen, M., Koivikko, M., Rantala, H. (toim.) Lastenneurologia. Helsinki: Duodecim.
- Bauters, M. 2009. Käyttäjakeskeinen suunnittelu ja käyttäjät kehittäjinä - orientoituneisuus. Teoksessa Luova työ tutkimuksen kohteena. Avauksia desing - alojen metodologiaan. Toim. Mäkelä-Marttinen, L.
- Borg, P. & Korteniemi, P. 2008. Kohti näyttöön perustuvaa ammatillista käytäntöä. Stakes. Helsinki: Valopaino Oy.
- Dunderfelt, T. 1991. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. Porvoo: WSOY.
- Ellonen, N. 2008. Kasvuyhteisö nuoren turvana. Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopiston paino. Tampere. Viitattu 17.5.2015. Verkkajulkaisu:
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67814/978-951-44-7206-0.pdf?sequence=1>

- Eskel, P & Marttila, M. 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Teoksessa P. Marjanen, M. Marttila & M. Varsa. (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä: PS-Kustannus, 75–96.
- Flöjt, A. 2012. Tunnetko olevasi osallinen eli mitä osallisuus on Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Viitattu 28.3.2015.
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/Flajt_Anu.pdf.
- Gilgun, J. 2005. The four cornerstones of evidence based practice in social work. Research on social practice (1).
- Gretschel, A. 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Akateeminen tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta. Jyväskylä.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Honkavuori, E. 2013. Toimintatutkimus voimaantumisprosesseja tukevan pedagogisen mallin käytöstä liikuntakasvatuksessa Nekalan normaalikoulussa 6. luokan oppilailla. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Hotari, K. & Oranen, M. & Pösö T. (2009) Lapsen osallisuus ja ikäsensitiivinen lastensuojelu. Teoksessa: Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Yliopistopaino. 117 – 132.
- Hyysalo, S. 2006. Käyttäjätieto ja käyttäjätutkimuksen menetelmät. Helsinki: Edita.
- Hänninen, K. 2007. Palveluohjaus. Asiakaslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin. Stakes. Helsinki. Viitattu 17.5.2015. Verkkojulkaisu:
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75697/R20-2007VERKKO.pdf?sequence=1>
- ICF Research Branch 2012. ICF-kuvauslomakkeen luominen. Viitattu 8.10.2015. <http://www.icf-core-sets.org/fi/page1.php>
- Jalava, J. & Seppälä, U. 2010. Kuntoutus ja sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa: Hiilamo, H & Saari, J (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka - johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Diakonia-AMK julkaisuja A tutkimuksia 27. Tampere: Juvenes Print oy. 251–260.

Jämsä, K. & Manninen, E. 2000. Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi.

Järvikoski, A. 2013. Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2013. Viitattu 17.3.2015.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882185&name=DLFE-28516.pdf

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. Näkökulmia kuntoutukseen ja kuntoutustieteeseen. 5., uudistettu painos. Helsinki: WSOYPro Oy.

Järvinen, S. 2012. Järjenjuoksija - Elämää CP-vamman kanssa. Helsinki: Books on Demand. Suomi.

Jokimies, E. 2013. 365 päivää lasten osallisuutta: mahdollisuudet ja käytännöt vuorohoidossa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Varhaiskasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Viitattu 3.3.2015. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/41706>.

Kankaanpää, T. 2013. Tervaväylän koulun oppilaiden kokemuksia osallisuudestaan oman kuntoutuksensa suunnittelussa. Opinnäytetyö. Oulun ammattikorkeakoulu. Kuntoutusohjauksen ja -suunnittelun koulutusohjelma. Viitattu 17.5.2015.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/61454/Kankaanpaa_Tarja.pdf?sequence=1

Kankaanpää, T. 2014. "Kohti kumppanuutta" Tervaväylän koulun Lohipadon yksikön jaksolaisoiminta. Opinnäytetyö YAMK. Oulun ammattikorkeakoulu. Kuntoutuksen koulutusohjelma. Viitattu 24.11.2015. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014060912310>

Kankaanpää, T. 2015. Oppilaskodista. Jaksolaisohjaaja. Tervaväylän koulu. Sähköpostiviesti. 18.5.2015.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Tampereen yliopistopaino Oy.

Karlsson, Å. & Marttala, A. 2001. Projektkirja: onnistuneen projektin toteuttaminen. Helsinki: Kauppakaari.

Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kay, Diane. 2013. Does your doctor know these 'F-words?' How fun, function, friends, family, and fitness influence health. Artikkelit lehdessä (Holland Bloorview's) BLOOM magazine, Summer 2013, 20–21. Viitattu 7.5.2015. <http://issuu.com/hollandbloorview/docs/bloomspring2013-june25>

Kemppainen, E. 2010. Kuntoutus, osallisuus ja esteettömyys. Kuntoutus nro 3. Sivu 25. Sosiaaliportti. Viitattu 17.5.2015. Verkkajulkaisu: http://www.kuntoutusportti.fi/files/attachments/kuntoutus-lehden_artikkelit/2010/kemppainen-esteettomyys.pdf

Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K., Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2009. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Helsinki: WSOY pro.

Kettunen, S. 2009. Onnistu projektissa. Helsinki, WSOYpro.

Kiilakoski, T. 2007. Johdanto: lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa A. Gretscher & T. Kiilakoski (toim.) Lasten ja nuorten kunta. Helsinki: Hakapaino Oy, 8-24.

Kiili, J. 2006. Lapsen osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylän yliopisto. Akateeminen tutkimus. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Kivistö, M. 2014. Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Lapin yliopistopaino: Rovaniemi.

Koivikko, M., & Sipari, S. 2006. Lapsen ja nuoren hyvä kuntoutus. Vajaaliikkeisten Kunto ry. Valkeakoski: Koskiprint.

Koivikko, M. & Korpela, R. 2004. Lasten neurologinen kuntoutusjärjestelmä. Teoksessa M. Sillanpää, E. Herrgård, M. Iivanainen, M. Koivikko & H. Rantala (toim.) Lasten neurologia. 2. uudistettu painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 644-647

Kuoppanen, H., Parkkinen, J., Sinkkonen, I., Vastamäki, R. Käytettävyyden psykologia. Helsinki: Edita.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista. Viitattu 3.5.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>

- Lampinen, R. 2007. Omat polut! Vammaisesta lapsesta täyskasvuiseksi aikuiseksi. Helsinki: Edita.
- Lehtinen, I & Stycz, M. 2014. Henkilökohtainen apu kehitysvammahuollon sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki
- Leinonen, J. 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa - Tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista. Helsingin Yliopisto. Opettajan koulutuslaitos. Varhaiskasvatus. Pro Gradu.
- Lööw, M. 2002. Onnistunut projekti – projektijohtamisen ja –suunnittelun käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Macdonald, G. 2000. Evidence-based practice. Teoksessa M. Davis. The Blackwell Encyclopaedia of Social Work. Blackwell. Oxford
- Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin - Vammaistyön perusteet. Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Matero, M. Kasvatuksellinen kuntoutus. Teoksessa Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin - Vammaistyön perusteet. Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Metropolia 2013. VATA-vaikuttavat tavat, näyttöön perustuva toiminta sosiaali- ja terveysalalla. Viitattu 6.10.2015. <http://www.metropolia.fi/koulutukset/hyvinvointi/kehittava-hanketoiminta/meneillaan-olevat-hankkeet/vata/>
- Metteri, A. & Haukka-Waclin, T. 2004. Sosiaalinen tuki kuntoutuksen ytimessä. Julkaisussa Karjalainen, Vappu & Vilppumaa, Ilpo (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. STAKES. Sosiaali- ja terveysalan kehittämiskeskus. Helsinki.
- Miettinen, S. 2010. Vammaisuutta kuvaamassa: Maailman terveysjärjestön toimintakykyluokitukset vammaisuutta koskevan tiedon tuottamisen käytäntöinä. Teoksessa Teittinen Antti (toim.): Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka. Helsinki: Palmenia.
- Moilanen, T., Ojasalo, K. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Murgatroyd, S. 1985. *Counselling and helping*. London: The British psychological Society and Methuen

Mustonen, J. 2009. Käytettävyyden arviointimenetelmät. Tietojärjestelmätieteen kandidaatin tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 17.5.2015. Verkkojulkaisu:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19970/Johanna.Mustaniemi.pdf?se>

Paltamaa, J. & Perttinen, P. 2015. Toimintakyvyn arviointi. ICF teoriasta käytäntöön. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 137. Kelan tutkimusosasto. Helsinki. Viitattu 30.8.2015.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156071/Tutkimuksia137.pdf?sequence=1>

Papunet 2015. Materiaalia kommunikoinnin tukemiseen. Viitattu 13.9.2015.
http://papunet.net/fileadmin/muut/minun_suunnitelmani/kvps_minun_suunnitelmani_web.pdf

Raitanen, Marko (2001) Itsenäistyminen tietää köyhtymistä. Teoksessa Kuure, Tapio (toim.): Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 16. S. 97–108.

Rauhiainen-Valo, T. & Rantanen, T. & Hovi-Pulsa, R. & Tietäväinen, S. 2010. Kompetenssit sosionominen (AMK ja ylempi AMK) ydinosaamisen avaajina. Teoksessa L. Viinamäki (toim.) Sosionomin ammatti ja työ 2010-2025. Havaintoja ja päätelmiä sosionomien (AMK ja ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Arjalankoski: SOLVER palvelut Oy, 9-36.

Rosbacka, M. 2009. Osallisena omassa elämässä. Kehitysvammaisen nuoren itsenäistymisen tukeminen. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Viitattu
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/4924/Rosbacka_Marjo.pdf?sequence=1

Rosenbaum, P. & Gorter, J. W. The 'F-words' in childhood disability: I swear this is how we should think! Article first published online: 1 NOV 2011. *Child: Care, Health and Development*. Volume 38, Issue 4, pages 457–463, July 2012. Viitattu 7.5.2015.

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1365-2214.2011.01338.x/full>.

Ruuska, K. 2012. *Pidä projekti hallinnassa. Suunnittelu, menetelmät, vuorovaikutus*. Vantaa: Hansaprint Oy.

- Sainio, A. 1994. Kohti kansalaisten kuntaa. Suomen kuntaliitto, ACTA 40. Lisensiaatintyö. Helsinki.
- Shier, H. 2001. Pathways to participation. *Children & Society*, 15(2), 107–117.
- Silfverberg, P. 2007. Ideasta projektiksi – Projektityön käsikirja. Helsinki: Edita.
- Sinkkonen, J. 2010. Nuoruusikä. Helsinki: WSOY.
- Sipari, S. 2008. Kuntouttava arki lapsen tueksi - Kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistoiminnan rakentuminen asiantuntijoiden keskuudessa. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 342. Viitattu 25.10.2015. Verkkojulkaisu:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18788/9789513933258.pdf?sequence=1>
- Talentia 2013. Sosiaalialan ammattilaisten eettiset ohjeet - Arki, arvot, elämä ja etiikka. Talentia ry. 6. painos. Helsinki. Viitattu 16.5. 2015. Verkkojulkaisu:
http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf.
- Tervaväylän koulun opetussuunnitelma 2015. Viitattu 8.10.2015.
<http://issuu.com/tervavayla/docs/tvkops?e=3814167/2750540>
- Toikkanen, U. 2015. Kela suosittaa toimintakyvyn ICF-luokituksen laajempaa käyttöä. Artikkelijulkaistu 20.8.2015 Viitattu 30.8.2015.
http://www.laakarilehti.fi/uutinen.html?opcode=show/news_id=15999/type=1
- THL 2014a. Toimintakyvyn arviointi. Viitattu 24.3.2015. www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/palvelujen-jarjestamisprosessi/palvelutarpeen-selvittaminen/toimintakyvyn-arviointi
- THL 2014b. Avun tarpeen arviointi. Viitattu 6.5.2014. www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/henkilokohtainen-apu/avun-tarpeen-arviointi
- THL 2015. Osallisuus. Viitattu 25.10.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>
- Thomas, N. 2002: Children, family and the state. Decision-making and child participation. Bristol: The Policy Press, UK.
- Valteri Tervaväylä 2015. Valtakunnallinen erityiskoulu. Viitattu 8.10.2015.
<http://www.tervavayla.fi/opetus/toiminta-ja-tehtavat.html>

Walden, A. 2006. "Muurinsärkijät" Tutkimus neurologisesti sairaan tai vammaisen lapsen selviytymisen tukemisesta. Väitöskirja. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Kuopion yliopisto. Viitattu 17.5.2015. Verkkojulkaisu: <http://wanda.uef.fi/uku-vaitokset/vaitokset/2006/isbn951-27-0376-6.pdf>

WHO 2004. ICF-toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus. Gummerus kirjapaino. Jyväskylä. Viitattu 17.5.2015. Verkkojulkaisu: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42407/99/9513311597_fin.pdf

WHO 2007. ICF-CY. International Classification of Functioning, Disability and Health Children and Youth version. Viitattu 17.5. 2015Verkkojulkaisu: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43737/1/9789241547321_eng.pdf

YK:n yleissopimus 2012. Viitattu 15.5.2015. Verkkojulkaisu: http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf

Liitteet:

Liite 1. Opinnäytetyön aikataulu

Liite 2. ICF-luokituksen osa-alueiden pääluokat

Liite 3. Lupalomake nuorten osallistumiseen

Liite 4. Ensimmäisen ideapajan suunnitelma

Liite 5. Toisen ideapajan suunnitelma

Liite 6. Sähköinen kyselylomake

	Aika	Tuntimäärä
Aiheeseen perehtyminen	3/2015	90h
Ongelmien tai kehittämistarpeiden huomioiminen	3/2015	
Projektin suunnittelu	5/2015	50
Tuotteen suunnittelu ja toteutus	5-9/2015	150
Ideavaihe	5/2015	
Luonnosteluvaihe	5/2015	
Työpajat	8/2015	
Tuotteen kehittäminen	9/2015	
Palautteen kerääminen ja tuotteen viimeistely	9-10/2015	10
Tuotteen viimeistely	10/2015	
Projektin päättäminen	11/2015	100
Projektin arviointi	11/2015	
Raportin kirjoittaminen	8-11/2015	
Opinnäytetyön esittäminen	11/2015	
		400h

LIITE 2

LIITE

Osa 1. Toimintakyky ja toimintarajoitteet			Osa 2. Kontekstuaaliset tekijät	
Ruumiin/kehon toiminnot (b)	Ruumiin rakenteet (s)	Suoritukset ja osallistuminen (d)	Ympäristötekijät (e)	Yksilö- tekijät
1 Mielentoiminnot 2 Aistitoiminnot ja kipu 3 Ääni ja puhetoiminnot 4 Sydän-, verenkierto-, veri-, immuuni- ja hengitysjärjestelmän toiminnot 5 Ruuansulatus-, aineenvaihdunta- ja umpieritysjärjestelmän toiminnot 6 Virtsa-, sukuelin- sekä suvunjakamisjärjestelmän toiminnot 7 Tuki- ja liikuntaelimestön ja liikkeisiin liittyvät toiminnot 8 Ihon ja ihoon liittyvien rakenteiden toiminnot	1 Hermojärjestelmän rakenteet 2 Silmä, korva ja niihin liittyvät rakenteet 3 Ääneen ja puheeseen liittyvät rakenteet 4 Sydän ja verenkierto-, immuuni- ja hengitysjärjestelmän rakenteet 5 Ruuansulatus-, aineenvaihdunta-, umpieritysjärjestelmän rakenteet	1 Oppiminen ja tiedon soveltaminen 2 Yleisluonteiset tehtävät ja vaateet 3 Kommunikointi 4 Liikkuminen 5 Itsestä huolehtiminen 6 Kotielämä 7 Henkilöiden välinen vuorovaikutus ja ihmissuhteet 8 Keskeiset elämänalueet 9 Yhteisöllinen, sosiaalinen ja kansalaiselämä	1 Tuotteet ja teknologia 2 Luonnonmukainen ympäristö ja ihmisen tekemät ympäristö muutokset 3 Tuki ja keskinäiset suhteet 4 Asenteet 5 Palvelut, hallinto ja politiikat	

ICF - luokitusten osa-alueiden pääluokat. (WHO 2004, 33-44)

Hei! Olemme sosiaalialan opiskelijoita Oulun ammattikorkeakoulusta. Teemme projektipinnäytetyötä VATA-hankkeeseen liittyen ja aiheemme on Kuntoutumista tukeva arki. Opinnäytetyömme tuotteena on opas Tervaväylän oppilaskodin henkilökunnalle. Opas käsittelee avustamista arjen näkökulmasta. Nuoret osallistuvat oppaan ideointiin heille tärkeiden teemojen pohjalta. Pyydämme nuorellemme osallistumislupaa.

Nuoren nimi ja oma allekirjoitus

Huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Paikka ja päivämäärä

Jos teille tulee kysyttävää, voitte ottaa yhteyttä sähköpostitse.

Kevätterveisin ☺

Henna Piispanen (o2pihe00@students.oamk.fi) ja

Mari Rinta (o2rima00@students.oamk.fi)

Ensimmäinen ideapaja opasvihon suunnitteluun

Ajankohta: to 28.5.2015 klo 13.45–16

Paikka: Tervaväylän koulu, Lohipadon yksikön oppilaskoti

Osallistujat: Kolme nuorta ja kaksi avustajaa

Ohjaajat: Henna Piispanen ja Mari Rinta

Tavoitteet: Tavoitteena ensimmäisessä ideapajassa oli saada nuorilta näkemyksiä, ideoita ja ajatuksia itsenäistymisestä, osallisuudesta ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Tavoitteena oli myös saada ymmärrys, miten tärkeäksi nuoret edellä mainitut asiat kokevat arjessaan ja millä tavalla he kokevat vai kokevatko olleenkaan opasvihon tukevan näitä päämääriä.

Ensimmäisen pajan toteutus ja sisältö:

Toiminto	Aika	Tavoite	
Projektin ohjaajien esittely	5 minuuttia	Tulla nuorille tutuiksi ja herättää luottamusta.	Henna
Nuorten esittely	10 minuuttia	Projektin ohjaajien tutustuminen nuoriin	Henna
Projektin esittely	5 minuuttia	Antaa nuorille selkeää kuva projektista ja herättää heidän mielenkiintonsa.	Mari
Nuorten palaute projektin merkittävyydestä ja tarpeellisuudesta heille sekä teemojen ymmärrys	20 minuuttia	Saada käsitys siitä, miten merkittäväksi nuoret kokevat projektin ja opasvihon. Myös itsenäistyminen, osallisuus ja avustaminen määritellään nuorten kontekstissa.	Mari
Nuorten keskustelu	40 minuuttia	Saada käsitys nuorten tärkeinä pitämistä seikoista avustamiseen, itsenäistymiseen ja osallisuuteen liittyen ja mahdollisista toiveista opasvihon asiasisällöstä ja ulkonäöstä.	Henna ja Mari Henna kirjoittaa.
Yhteenveto	5 minuuttia	Opinnäytetyön tekijöiden yhteenveto nuorten esilletuomista asioista	Mari

Palaute	15 minuuttia	Kerätään nuorten palaute käsitellyistä asioista ja ideapajan toteutuksesta.	Mari
	Yhteensä 1h 40min		
Työntekijöiden kanssa keskustelu ja palaute ideapajasta	15 minuuttia	Työntekijöiden ajatusten ja ideoiden esittäminen	Henna

Projektin ohjaajien esittelyssä tavoitteemme oli herättää luottamusta nuorissa ja tulla heille tutuiksi. Nuorten esittelyssä nuoret saivat esitellä itsensä heidän haluamallaan tavalla. Jo esittelyssä tarkoituksemme oli luoda avoin, luottamuksellinen ilmapiiri, jossa painotimme jokaisen osallistujan panoksen tärkeyttä, mutta samaan aikaan halusimme varmistaa, että nuoret tietävät projektiin osallistumisen olevan vapaaehtoista. Projektin ohjaajat kertoivat nuorille myös, että kaikki ajatukset ja ideat olivat sallittuja eikä väärää vastausta ole.

Projektin esittelyssä nuorille kerrottiin, mistä projektissa on kyse ja mistä idea opasvihkoon lähti. Tavoitteena oli herättää nuorten mielenkiinto projektia kohtaan ja lisätä heidän motivaatiotaan pohtia avustamisen näkökulmaa heidän arjessaan. Avoimella ilmapiirillä toivoimme nuorten myös kertovan ajatuksensa ryhmässä. Projekti esiteltiin niin, että nuoret ymmärsivät oman osallisuutensa merkityksen projektissa sekä sen, miten he voisivat hyötyä opasvihosta.

Esittelyn jälkeen käytimme aikaa nuorten palautteeseen ja keskusteluun siitä, mitä heille itsenäistyminen ja osallisuus merkitsevät ja kuinka se näkyy heidän arjessaan. Tavoitteena oli saada nuoret ymmärtämään heidän kontekstissaan, mitä osallisuus ja itsenäistyminen tarkoittavat ja miten se näkyy heidän arjessaan. Nuorilla oli myös mahdollisuus esittää kysymyksiä ohjaajille heitä mietityttävistä asioista projektiin liittyen. Tavoitteena oli myös löytää yhteisymmärrys ohjaajien ja nuorten välille, mitä ideapajassa ideoimme.

Varsinainen keskustelu oli seuraava vaihe. Avustaminen, itsenäistyminen ja osallisuus olivat keskustelun aiheena. Nuoret esittivät ideoitaan, mielipiteitään ja ajatuksiaan esimerkiksi siitä, mitkä asiat edistävät tai estävät itsenäistymistä ja osallisuutta sekä mitkä asiat ovat heille arjessa tärkeitä. Keskustelussa myös avustamisen merkitystä itsenäistymiseen ja osallisuuteen voitiin pohtia. Tarkoitus oli, että nuoret keskustelevat keskenään mutta projektin ohjaajat esittivät tarkentavia kysymyksiä, esimerkiksi mikä sinulle aamuavustamisessa on tärkeää. Kysymykset esitettiin lyhyesti ja ytimekkäästi. Nuoret ohjasivat keskustelua heille tulleista ajatuksista teemoihin liittyen. Ensimmäisessä pajassa tarkoitus oli alustaa aihetta ja saada nuoret pohtimaan teemoja.

Lopuksi projektin vetäjät niputtavat käsitellyt aiheet pääpiirteittäin yhteen ja nuorilta kerätään palaute (katso arvionti-kohta). Nuoret poistuivat tässä vaiheessa, jotta työntekijät saivat antaa rauhassa rehellistä palautetta. Työntekijöiden palaute kerättiin vasta lopuksi, koska työntekijöiden mielipiteet ja ajatukset olisivat voineet ohjata nuorten keskustelun kulkua. Työntekijät puhuvat esimerkiksi heillä heränneistä ajatuksista ja näkemyksistä teemoihin liittyen, antoivat palautteen ideapajasta sekä antoivat ideoita ja toiveita opasvihon asiasisältöön.

Teimme muistiinpanoja nuorten sekä työntekijöiden ajatuksista. Taulukon ajat toteutuksen vaiheisiin olivat noin-aikoja.

Arviointi: Nuorten ja työntekijöiden palautteen pohjalta arvioimme, miten nuoret ovat kokeneet ideapajatyöskentelyn ja miten minkälaisia muutoksia he toivoisivat seuraavaa ideapajaa ajatellen. Arvioimme myös, kuinka ohjaajina toimimme ja otimme kaikki osallistujat huomioon.

Toinen ideapaja opasvihon suunnitteluun

Ajankohta: 24.8.2015 klo 17.45-19.00

Paikka: Tervaväylän koulu, Lohipadon yksikön oppilaskoti

Osallistujat: Kolme nuorta ja kaksi avustajaa

Ohjaajat: Henna Piispanen ja Mari Rinta

Tavoitteet: Tavoitteena toisessa ideapajassa oli syventää nuorilta edellisessä ideapajassa saatuja näkemyksiä, ideoita ja ajatuksia itsenäistymisestä, osallisuudesta ja niihin vaikuttavista tekijöistä. Tavoitteena oli myös saada selville nuorten tärkeiksi kokemat asiat, sillä ne toimivat pohjana opasvihon luomiselle. Toisessa ideapajassa nuoret esittivät mielipiteensä ja ideansa opasvihon ulkonäöstä, jotta se houkuttelisi nuoria käyttämään opasvihkoa aktiivisesti.

Toisen pajan toteutus ja sisältö:

Toiminto	Aika	Tavoite	
Tervehtiminen ja kuulumisten vaihto	10 minuuttia	Uudelleen tutustuminen	Henna
Projektin kertaus	10 minuuttia	Palautetaan mieleen projektin tavoitteet ja mistä olemme keskustelleet edellisellä kerralla.	Mari
Nuorten keskustelu	30 minuuttia	Ottaa keskustelun pohjaksi nuorten etukäteen pohtimat kysymykset ja opasvihon asiasisällön kannalta heidän tärkeiksi kokemansa asiat.	Henna ja Mari Henna kirjoittaa.
Nuorten keskustelu	10 minuuttia	Saada selkeitä käytännön ideoita opasvihon ulkonäöstä.	Henna Mari kirjoittaa
Yhteenveto	5 minuuttia	Opinnäytetyön tekijöiden yhteenveto nuorten esilletuomista asioista	Mari Henna kirjoittaa
Palaute	10 minuuttia	Kerätään nuorten palaute käsitellyistä asioista ja ideapajan toteutuksesta.	Henna Mari kirjoittaa

		Yhteensä 1h 15min		
Työntekijöiden keskustelu ja ideapajasta	kanssa palaute	15 minuuttia	Työntekijöiden ajatusten ja ideoiden esittäminen	Henna ja Mari

Alun tervehtimisen ja kesän kuulumisten vaihdon jälkeen palautettiin nuorille mieleen edellisessä ideapajassa käsitellyt teemat ja esille tulleet ideat, joihin nuoret saivat vielä halutessaan lisätä. Alussa muistutimme jokaisen osallistujan panoksen tärkeyttä, mutta samaan aikaan halusimme varmistaa, että nuoret tietävät projektiin osallistumisen olevan vapaaehtoista. Projektin ohjaajat kertoivat nuorille myös, että kaikki ajatukset ja ideat ovat sallittuja eikä väärää vastausta ole. Näin pyrimme luomaan avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin.

Varsinainen keskustelu oli seuraava vaihe. Olimme jakaneet keskustelun kahteen osioon. Ensimmäisessä osiossa keskustelun pohjana käytettiin opinnäytetyön tekijöiden heille etukäteen lähetettyjä aiheeseen orientoivia kysymyksiä, jotka olivat "Mitä haluaisit tehdä itsenäisesti?" ja "Miten sitä voisi harjoitella?". Tavoitteena oli löytää nuorten tärkeäksi kokemat asiat opasvihon sisällön kannalta. Keskustelun toisessa osiossa syvennyttiin ulkonäköseikkoihin. Nuoret toivat esille omat mieltymyksensä ja ideansa opasvihon ulkoasusta.

Yhteenvedossa käytiin läpi, mistä nuoret ovat keskustelleet ja heillä oli vielä tilaisuus lisätä edellisiin. Palautteessa nuoret kertoivat mielipiteensä ideapajasta ja projektiin osallistumisesta. Palautteen yhteydessä opinnäytetyön tekijät ottivat myös selvää, oliko nuorilla vielä innostusta koekäyttää opasvihon ensimmäistä versioita sen valmistuttua. Kun nuorilta oli kerätty palaute, poistuivat he tilasta. Myös työntekijöiltä kerättiin palaute samoista aiheista kuin nuorilta.

Teimme muistiinpanoja nuorten sekä työntekijöiden ajatuksista. Vaihdoimme rooleja sen mukaan, kumpi oli vastuussa vaiheen toteutumisesta. Esimerkiksi, jos Mari ohjasi palautekeskustelua, Henna kirjoitti. Näin saimme kaikki asiat kirjattua ja ohjaaja sai keskittyä omaan rooliinsa. Toki myös kirjoittaja sai osallistua ohjaajan rooliin mutta se ei saanut haitata asioiden ylöskirjaamista. Taulukon ajat toteutuksen vaiheisiin olivat noin-aikoja.

Arviointi: Nuorten ja työntekijöiden palautteen pohjalta arvioimme, miten nuoret ovat kokeneet ideapajatyöskentelyn ja miten otimme heidän näkemyksensä huomioon. Arvioimme myös, kuinka ohjaajina toimimme ja oimmeko kaikki osallistujat huomioon.

4.10.2015

Opasvihon arviointi

Opasvihon arviointi

Hei,

Olette saaneet arvioitavaksenne Tervaväylän koulun Lähtä ite duunaamaan -opasvihon. Se on tehty opinnäytetyönä yhteistyössä Oulun ammattikorkeakoulun kanssa. Opasvihkoon tutustumisen jälkeen toivoisimme teidän vastaavan huolellisesti allaoleviin kysymyksiin. Vastauksenne ovat arvokkaita opasvihon jatkokehittelyn kannalta. Vastauksenne tallentuvat ilman henkilötietoja ja vastausaikaa on sunnuntaihin 27.9.2015 kello 12 mennessä. Mikäli teille tulee kysyttävää, meidät tavoittaa allaolevista sähköpostiosoitteista.

Yhteistyöterveisin,

Henna Piispanen (o2pihe00@students.oamk.fi)
 Mari Rinta (o2rima00@students.oamk.fi)

*Pakollinen

1. Olen *

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- Oppilas
- Ohjaaja, avustaja tai muu nuoren kanssa toimiva aikuinen
- Huoltaja

2. Opasvihon ulkonäkö on selkeä *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
Eri mieltä	☐	☐	☐	☐	☐	Samaa mieltä

3. Opasvihko on helppokäyttöinen *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
Eri mieltä	☐	☐	☐	☐	☐	Samaa mieltä

4. Opasvihon teksti on helposti ymmärrettävää *

Merkitse vain yksi soikio.

	1	2	3	4	5	
Eri mieltä	☐	☐	☐	☐	☐	Samaa mieltä

5. Opasvihon sisältö on riittävä ja tarkoituksenmukainen **Merkitse vain yksi soikio.*

	1	2	3	4	5	
Eri mieltä	☐	☐	☐	☐	☐	Samaa mieltä

6. Tulen hyödyntämään opasvihkoa tulevaisuudessa **Merkitse vain yksi soikio.*

	1	2	3	4	5	
Eri mieltä	☐	☐	☐	☐	☐	Samaa mieltä

7. Yleisarvosana **Merkitse vain yksi soikio.*

	1	2	3	4	5	
	☐	☐	☐	☐	☐	

8. Mitä muuta palautetta haluat opasvihosta antaa? Sana on vapaa.

Palvelun tarjoaa

